

ZVOČNI ARHIV SLOVENSKEGA GLEDALIŠKEGA MUZEJA

Zvočni arhiv Slovenskega gledališkega muzeja je samo del njegovega muzejskega delovanja, tako da dopolnjuje dejavnosti celotne ustanove z ikonoteko, arhivom, fototeko, videoteko in knjižnico. Vsebinsko bogata zbirka zvočnega arhiva hrani in obravnava samo segment »prikazovanja« gledališkega ustvarjanja. Največkrat zvočno pripoveduje govorico gledališča, »govori« o gledaliških in opernih predstavah, priča o njih, o ljudeh, o gledaliških ustvarjalcih, da, celo o občinstvu, njihovih šepetanjih in navdušenih aplavzih, predvsem pa zvočno ohranja dokument in dokumentarno vrednost o nekem gledališkem času, dejanju in tudi živem spominu nanj. Zvokovno »izreka« govorno in interpretativno sliko gledališke uprizoritve, razpira vsebinske in miselne razsežnosti njegovega umetniškega in intelektualnega snovanja.

Del zvočnih dokumentov, posnetih na zvočnih nosilcih (magnetofonski trakovi, gramofonske plošče, zgoščenke, zvočne kasete ...) sestavljajo celotne dramske uprizoritve, uprizorjene na slovenskih gledaliških odrih, iz šestdesetih in sedemdesetih let 20. stoletja, scensko glasbo, izvirno zapisano za posamezno gledališko predstavo in povezano z vsebinskim, režijskim konceptom uprizoritve, ali pa predstavlja samó glasbeno opremo in izbor glasbe. Drugi del doslej zbranega gradiva pa so sijajni kroki zvočnih posnetkov različnih portretov ustvarjalcev s področja scenskih umetnosti. Največji del magnetofonskih trakov v arhivu sestavlja zbirka izvirne scenske glasbe različnih, a vendarle slovenskih skladateljev od petdesetih let preteklega stoletja naprej. Pred tem časom pa je nekaj scenske glasbe ohranjene na acetatnih, vinilnih in magnetofonskih ploščah.

Ohranjeni so zvočni posnetki razčlembnih vaj Mestnega gledališča ljubljanskega. Ti posnetki, posebno kadar gre za slovensko dramatiko, so najbolj izčrpen in verodostojen izraz dramaturškega in režiserskega uprizoritvenega koncepta posameznega dramskega besedila, predstavitev gledališkoumetniških hotenj, ki v primerjavi z rezultatom, predstavo, govorijo o razhajanjih ali nadgradnji povedanega. Pogosto pa teh hotenj niti strokovna ocena gledališkega kritika ni zaznavala ali videla v gledališki uprizoritvi. Za gledališkega raziskovalca pomeni tak dokument tudi izjemno ohranjeno vrednoto polpreteklega gledališkega časa, a žal posnetega le v sedemdesetih in osemdesetih letih preteklega stoletja. Na njih so ohranjeni glasovi slovenskih dramatikov, katerih dela so v gledališčih krstno uprizarjali, skromni v govorjeni besedi, zato pa mnogo bogatejši v dramskem izrazu, izpovedani so obširni režiserjevi uprizoritveni nagibi in racionalne dramaturške razčlembe s pregledom zgodovinskosti in sodobnosti dramskega besedila ter utemeljitve o pomenu dramskega besedila v času nastanka in uprizarjanja, kako igra korespondira s časom, zasledimo pa tudi vprašanja igralcev, ki so zasedeni v določenih vlogah. Temeljni vsebinski premiki z zvočnim zapisom razčlembne ali uvodne gledališke vaje se pojavljajo ob dramaturškem pisnem zapisu, ki je priredba povedanega, običajno objavljenega v gledališkem listu. Razen pri Tarasu Kermaunerju, ki mu je uspelo, da si je v gledaliških listih zagotovil objavo prav tistega, kar je povedal na razčlembni vaji.

Ohranjen zvočni arhiv omogoča v sferi vidikov slovenske gledališke zgodovine študijsko in raziskovalno, tudi primerjalno delo v členitvah gledaliških desetletjih, njihove poetike in poetike avtorskih opusov posameznih interpretov. Zvočno snemanje in dokumentiranje glasov postaja nujna. Dragocene in celo ljube so zvočno posnete besede posameznih dramatikov, katerih dela so bila v slovenskih gledališčih krstno uprizorjena (Matej Bor, Mirko Zupančič, Alenka Goljevšček idr.), skladateljev (Urban Koder, Darijan Božič, Jani Golob, Aldo Kumar idr.), režiserjev (Mile Korun, Jože Babič, Andrej Hieng, Dušan Jovanović idr.) in dramaturgov (Dušan Moravec, Lojze Filipič, Bojan Štih, Marko Slodnjak idr.), lektorjev (Mirko Mahnič, Janko Moder, Majda Križaj, Jože Faganel idr.), prevajalcev, kostumografov,

scenografov in drugih sodelavcev. Vsebinske, estetske, idejne, gledališko in dramskozgodovinske opredelitve, uprizoritvena hotenja, tančine, izrečene ob študijskem delu za gledališko uprizoritev, ali samo posnetek uprizoritve, igralska podajanja vlog in odrska orkestracija. Besede, izrečene na odru in posnete na magnetofonski trak ali kateri drugi zvočni nosilec, niso ob premieri ali po njej nikoli izbrisane. Ker skrbimo zato, da jih s presnetki osvežimo in ohranimo.¹

Če kaj, potem je mogoče zapisovati in izrekati naslednje: ob zvočnem zapisu uvodnih vaj in zvočno posnetih gledaliških predstavah obstajajo še dnevniški zvočni zapisi o delu posameznih gledaliških ustvarjalcev, fragmentarni zvočni zapisi, notni zapisi, video- in digitalni zapisi, režijske, tonske, igralske, tehnične knjige dramskih besedil, knjige vaj in predstav, fotografije in kritike, scenski in kostumski osnutki ter druga dokumentacija, s katero je mogoče rekonstruirati gledališko uprizoritev.

Govoriti o glasu igralca v gledališki igri, ki po Barthesu pomeni »intimni podpis igralca«, in zvoku, zvočni podobi, glasbi, glasbeni podobi in izvirni glasbi, komponirani za uprizoritve dramskih besedil za slovensko gledališče, šumih, efektih, pomeni hkrati opirati se tudi na gradivo, ki je povezano s to dejavnostjo. Glas, glasba – zvok so različne razsežnosti uprizoritve, ki v časovni distanci vse bolj govore o različnosti jezikovnih, govornih in glasbenih sestavin uprizoritev.

Če je temeljna naloga zvočnega arhiva Slovenskega gledališkega muzeja zbiranje zvočnih zapisov, povezanih z delovanjem predvsem slovenskega gledališča, ohranjenega v zvočnih zapisih na različnih nosilcih zvoka, potem je naša naloga to delo tudi predstavljati. Gledališki zgodovini in sodobnosti omogoča namreč preučevanje interpretacij posameznih igralcev, zasedenih v določenih vlogah različnih dramskih piscev, v petih desetletjih omogoča prepoznavanje razvoja slovenskega odrskega jezika in njegove izreke, fonološke in lektorske posebnosti, jezikoslovne in morfološke raziskave ... In vendarle je ob tem treba predvsem pri starejših ploščah in magnetofonskih trakovih opraviti še tehnično delo: materialno in vsebinsko obdelati gradivo, zlasti iz obdobja slovenskega gledališča, ko so začeli nastajati prvi zvočni zapisi, jih restavrirati, ohranjati, arhivirati in pripraviti, da so dostopni za javnost. Postopki so dolgotrajni, počasni, a vendar sijajnost kakega zvočnega posnetka gledališke predstave, dorečenost njenih igralskih interpretativnih razsežnosti omogoča nekaj, česar človekov spomin ne ohranja do potankosti. Kako nezanesljiv in pozabljiv je naš spomin, nas opominjajo prav zvočni posnetki. Ohranjena zbirka zvočnih posnetkov v Slovenskem gledališkem muzeju, zvočnih arhivih radia Slovenija, arhivih gledališč in sorodnih ustanovah bo postala še bolj dragocena, čeprav je že danes, kar je ostalo iz preteklega stoletja, del slovenske gledališke in kulturne dediščine. Po obsegu je morda skromna, a po vsebini neverjetno bogata.

Zato je prav metoda dela zelo pomembna. In tudi svojevrsten užitek: ko poslušamo te igre, glasove, zvoke, šume, pogovore, razprave, govore na jubilejnih srečanjih, lektorsko vajo, razčlembno vajo, scensko glasbo, glasbeno ali govorno vajo z igralsko družino, sestanke in seje, komemorativne nagovore, je tako, kakor da smo vselej zraven, kot da smo več kot samo poslušalec: na primer monologi igralca Rudija Kosmača, pa njegova interpretacija

¹ Drago Kunej, Ohranjanje in restavriranje magnetofonskih posnetkov iz zvočnega arhiva Slovenskega gledališkega muzeja, referat na simpoziju Vidiki slovenske gledališke zgodovine, 29. 11. 2002

Kocbekovih pesmi, monologi igralca Toneta Slodnjaka v več igrah ali Staneta Severja, interpretacije vlog Duše Počkajeve, Majde Potokarjeve, Štefke Drolčeve, igralske družine SNG Drama Ljubljana, Mestnega gledališča SNG Maribor, tržaških igralcev ... Dramatik govori o svojem besedilu, se poglobi v vsebine njemu ljubih območij drame. Tak je npr. zvočni zapis »pripovedovanja« Gregorja Strniše ob razčlembni vaji za uprizoritev Ljudožercev v režiji Mileta Koruna, njegovo mnenje o slovenskih dramaturgih, kozmosu, kvantni fiziki in črni luknji.

Zvočni arhiv hrani posnetke pogovorov z ustvarjalci na področju uprizoritvenih umetnosti (poenoteni izraz, ki se je začel uporabljati konec devetdesetih let, predvsem kot uveljavljena, nerazčlenjena kulturnoministrska »nebodigatreba« stigmatizacija za skupek gledaliških, odrskih, plesnih in opernih uprizoritev v poklicnih ustanovah in alternativnih skupinah itn.), ki so redki ohranjeni zvočni kroki: Fran Lipah, Peter Golovin, Ivan Mrak, Ivan Cesar, Pavel Kovič, Edvard Kocbek, Oton Župančič, Marija Nablocka, Rado Nakrst, Franjo Blaž, Jaro Dolar, Hinko Nučič, Bojan Stupica, Marija Vera ... Mnogo glasov, tudi pesnikov, interpretov lastne poezije, je ohranjenih na magnetofonskih ploščah in trakovih ... Vsi zvočni zapisi na različnih nosilcih zvoka so dokumentarno gradivo in kot tako se obravnava tudi že kot arhivsko gradivo. Ne samo v Slovenskem gledališkem muzeju, marveč tudi v arhivih gledališč in sorodnih javnih in zasebnih zavodih, društvih ali skupinah, ki so kakor koli povezani z gledališčem in sorodnimi scenskimi umetnostmi. Posebej pa je treba omeniti radijsko oddajo na III. programu Radia Slovenija (program Ars) Dvignjena zavesa, ki je posvečena gledališču, saj v svoji programski zasnovi zapisuje, da je »specializirana oddaja za gledališka vprašanja. Prinaša poglobljena razmišljanja iz zgodovine gledališča na Slovenskem, vključno s predstavitvami osebnosti režiserjev in režiserk, igralcev in igralk, razvojnih trendov, vključuje pa tudi posebej pripravljene študije antologijskih oziroma prelomnih gledaliških predstav ter gledaliških ustvarjalcev iz preteklosti ter sedanjosti. Poudarjeno je sodelovanje s specializiranimi strokovnjaki z AGRFT, iz Slovenskega gledališkega muzeja in SAZU. Oddajo že od začetka l. 1974 ureja Vladimir Kocjančič«. Večina zvočnih posnetkov je ohranjenih v radijskem arhivu.

Začetki zvočnega arhiva SGM

Temelji, da se ohrani vsa tradicija/izročilo, na katerem naj bi gradila, grade in iz katere zajemajo kreativno moč sodobna slovenska gledališča, so bili položeni pred petdesetimi leti, kot je zapisal takratni upravnik SNG Ljubljana Juš Kozak, leta 1952, ob ustanovitvi Slovenskega gledališkega muzeja, ki je deloval pod okriljem Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani. To, še danes vedno mlado panogo muzealne dejavnosti v mreži slovenskih muzejev je v svojem delovnem načrtu ob že najrazličnejšem zbranem materialnem gradivu, ko je bil odprt bogat vpogled v tradicijo in sodobnost slovenskega gledališča, načrtoval/omenil prvi ravnatelj muzeja, Janko Traven. Razmišljal je tudi o zvočnem arhivu. In morda je prav zaradi tega ohranjena najmlajša zbirka v oddelku fonoteke. Gledališče, ki vendarle opravlja vodilno vlogo v slovenskem kulturnem življenju in prostoru, piše Janko Traven, je »ostalo pri Slovencih – kulturnih zamudnikih – prav do zadnjega časa eno najbolj zanemarjenih in spregledanih nalog slovenske kulturne zgodovine«.² Še vedno se zdi, da je kar precej zanemarjeno. Šele s prihodom Dušana Moravca v SGM, z njegovim ravnateljevanjem in vednostjo raziskovalca in zbiralca gledališkega gradiva, je fonoteka

² Janko Traven, Slovenski gledališki muzej, Prvo poročilo Slovenskega gledališkega muzeja (Ob 60-letnici slovenskega deželne gledališča v Ljubljani, Ljubljana, 29. 11. 1952, str. 7

resnično zaživela. Zavedal se je, da so zvočni posnetki gledaliških ustvarjalcev in gledaliških stvaritev skoraj edini »živi« dokument, ki nam je predstavljen z govorno besedo.

Nastavke zvočnega arhiva/fonoteke so vsebovala že temeljna izhodišča Travnovih delovnih načrtov, a uresničili so se šele deset let pozneje.

Začetki načrtnega zbiranja zvočno posnetega in presnetega dokumentarnega gradiva za zvočni arhiv Slovenskega gledališkega muzeja segajo v leto 1963; v Dokumentih SGM 1964/65 najdemo zapis o že obstoječi zbirki in delovni načrt³ za leto 1964, in sicer v razdelku 4. Fonoteka: »Ta naša najmlajša in za zdaj po številu še razmeroma skromna zbirka zadnji dve leti naglo raste, predvsem s snemanjem tekočih predstav v slovenskih gledališčih. V letu 1964 smo bili v veliki meri omejeni na Ljubljano, medtem ko so zdaj že sklenjeni dogovori tudi z ostalimi gledališči, presnemali bomo za nas dragocene trakove na Radiu, v muzeju samem pa snemamo razgovore z igralci in drugo dokumentarno gradivo. V kratkem bomo dopolnili zbirko magnetofonskih posnetkov s prvimi filmskimi zapisi.«

V Dokumentih lahko preberemo tudi tale zapis: »Fonoteka ali zbirka zvočnih zapisov, ki je med vsemi najmlajša,« ugotavlja avtor, »predvsem skuša s sodobnimi sredstvi ohraniti pričevanja o današnjem slovenskem gledališču in tako vsaj v našem času rešiti to, kar so pretekla obdobja zamudila. Zato snemamo na magnetofonski trak pomembnejše predstave v slovenskih gledališčih, v sodelovanju z RTV kopiramo zvočne zapise radijskih iger, predvsem tistih, v katerih so še sodelovali starejši igralci, v samem muzeju pa snemamo razgovore z našimi starejšimi igralci in drugimi gledališkimi sodelavci.

Čeprav bo imela pravo ceno ta naša zbirka kajpada šele v prihodnosti, je vendarle v njej tudi nekaj dokumentov preteklih obdobj. Med temi bi bilo treba predvsem omeniti gramofonske plošče (in kopije na magnetofonskem traku), na katerih se nam je ohranil glas Antona Verovška, Danila, tržaškega igralca Marija Sile, Otona Župančiča ...«⁴

In res je tako.

Iz evidenčne knjige SGM je moč razbrati, da je bilo v letu 1963 posnetih ali presnetih na magnetofonski trak triindvajset zvočnih zapisov: gledališke predstave, trideset let drame SNG Drama Ljubljana, prvi intimni večer, zadnji koncert Akademskega pevskega zbora pred vojno 1941. leta, monologi Marije Nablocke, pogovor z Milanom Skrbinškom in drugo. Med pomembnejšimi gledališkimi predstavami osrednje slovenske gledališke hiše, Drame SNG Ljubljana, je ohranjen zvočni zapis uprizoritve Afere Primoža Kozaka, ki je doživela premiero 21. decembra 1961, in Administrativne balade Miloša Mikelnja, krstno uprizorjene 9. novembra 1962. Med snemalci pa zasledimo imena Branka Stariča, Rudija Omote, Dušana Mauserja, Mirka Mahniča, pa Janka Travnja in Dušana Moravca, Marjana Presetnika, Inka Hanžiča in drugih.

V času ravnateljstva SGM Dušana Moravca, ki je urejal tudi Dokumente SGM, je začel načrtno nastajati zvočni arhiv, ki zdaj, skoraj štirideset let pozneje, hrani izjemno zvočno ohranjeno gradivo, nekaj je celo muzealij, predvsem pa je zbirka izvrsten arhivski dokument. Gre torej za del slovenskega in gledališkega in kulturnega izročila in kulturne dediščine. Priča vsaj o dvojem: o estetskih in stilističnih obdobjih v slovenskem gledališkem snovanju, o gledališki poetiki, o idejni usmerjenosti gledaliških repertoarjev in navsezadnje skozi pronicljivo evropeizacijo slovenskega gledališča omogoča vpogled in konfrontacijo s sodobnimi evropskimi gledališkimi tokovi, do poznejših let tako imenovane globalizacije, priča o političnem in poetičnem gledališču, o gledališču absurda, o razpiranju novih oblik gledališke dejavnosti, zlasti pa snovanju v alternativnih in komercialnih gledališčih na prehodu v 21. stoletje. Ti so prav tako vredni zvočnega zapisa, vendar strogo selekcionirani.

³ Dokumenti SGM, Poročilo o delu Slovenskega gledališkega muzeja v letu 1964, str. 109–110, 1. knjiga, Ljubljana 1964–65. Poročilo ni podpisano, verjetno pa ga je zapisal ravnatelj Dušan Moravec. Ibid.: Naše zbirke, str. 237–238

⁴ Ibid.: Naše zbirke, Fonoteka, str. 178–179

Drugo poglavitno dejstvo pa je, kar dokazuje obstoječa dokumentacija, da so bili repertoarji in njihova kontinuiteta umetniške rasti in padcev zelo »usklajeni« z obdobji ravnateljstva posameznih vodij gledališč: od izbora besedil, uvrščenih v dramske repertoarje, do izbire režiserjev in sodelavcev gledaliških uprizoritev. To tezo je mogoče dokazovati s pregledom repertoarja in letopisa slovenskih gledališč, s kritikami uprizoritev.

Sočasno s tovrstnim zbiranjem gradiva za zvočni arhiv pa je že v obdobju Dušana Moravca objavljena muzikološka študija, ki jo lahko kot strokovnoraziskovalni zapis Dragotina Cvetka preberemo v Dokumentih SGM leta 1967 pod naslovom Začetki slovenske odrske glasbe,⁵ kjer zasledimo tole: »Prvi podatki za glasbo zvezano za odrsko predstavljanje na Slovenskem segajo v drugo polovico 17. in 18. stoletja.« Nato Cvetko natančno po virih in dokumentih opiše prizadevanja za vzpostavitev skladateljskih prizadevanj za slovenske izvirne igre in prevode iger in operet, o nekajdesetletnem zatišju, ko se izvirna glasba odmakne od baroka. Predvsem pa vidi razlog za zatišje v celotni, za ustvarjalno delo družbeno precej neugodni in umetnostno prehodni situaciji, »še zlasti pa dejstvo, da je ljubljansko jezuitsko gledališče sredi in na začetku druge polovice 18. stoletja usihalo in z razpustom jezuitskega reda prenehalo delovati. S tem je izginila tako rekoč edina možnost, ki jo je za reproduktivno odrsko glasbo imel na voljo slovenski skladatelj.«⁶

Zanimanje za glasbo so prebudile šele preporodne težnje, saj se je pokazala želja, da bi se slovenščina uveljavila kot odrski jezik (Žiga Zois, Anton Tomaž Linhart). Preporodna hotenja so spodbudila h komponiranju odrske glasbe tudi Janeza Krstnika Novaka (ok. 1756–1833), ki je napisal glasbo za Linhartovo komedijo Veseli dan ali Matiček se ženi. Dragotin Cvetko nadaljuje: »Oblikovna struktura kaže, da je avtor v snovanju te veseloigre že mislil na glasbo podobno, kot je mislil Dev pri pisanju Belina. Tekst mu je v ta namen nudil mnogo priložnosti ... Novakova glasba k Matičku je prirčna in lahkotna ...« Ta zapis omenjamo predvsem zaradi tega, ker je zvočno ohranjena tudi gledališka predstava Matiček se ženi, posneta na magnetofonski trak 4. 3. 1966, torej premierna uprizoritev, glasba pa je delo skladateljev J. K. Novaka in Darijana Božiča. Že pred objavo tega eseja pa je izšla obsežna Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem Dragotina Cvetka v treh knjigah.⁷ Pozneje Dokumenti objavljajo le še posamezne opombe ob zbiranju zvočnih zapisov s področja gledališča. Pravzaprav se je glasba J. B. Novaka uporabljala vse do zadnjih uprizoritev Linhartovega Matička, katerih zapisi so posneti na avdio-vizualnih zapisih.

Nekaj zvočnih biserov v Muzeju hranimo tudi iz tuje zvočne »literature«, posnete na ploščah (male in velike gramofonske plošče): François Maurice, Dit par Jean-Louis Barrault et Madeleine Reinaud (1961), Aragon, Dit par Jean-Louis Barrault (1961), Gérard de Nerval, Dit par Jean Vilar (1961), Antologija jugoslovanske literature, Poezija, proza, drama (1961), šestnajst malih magnetofonskih plošč slovenska Proza in poezija v interpretaciji slovenskih gledaliških igralcev, pa nekaj ruskih plošč, gramofonskih plošč s posnetki arij opernih pevcev...

Zapise o fonoteki iz Dokumentov SGM navajamo predvsem zato, ker opozarjajo na dejstvo, da lahko gledališko zgodovinsko in teoretično delo z zbiranjem in ohranjanjem raznovrstne gledališke dokumentacije, tako rokopisne in tiskane kot slikovne in zvočne, filmske in videodokumentacije, s strokovno obdelanim gradivom zaokroži bolj celosten pogled na slovensko dramsko, pisno in govorno, glasbeno in skladateljsko izročilo, posvečeno slovenskim gledališkim igram in umetniškim opusom, ki so vir za ohranjanje določene podobe gledališkega snovanja. Novi tokovi v gledališki ustvarjalnosti/v scenskih umetnostih pravzaprav prehitevajo tehnicistični čas digitalizacije gledaliških dokumentov in najustreznejšega arhiviranja v naši ustanovi.

⁵ Dragotin Cvetko, Začetki slovenske odrske glasbe, Dokumenti SGM, 1967, 3. knjiga, str. 117–144

⁶ Ibid., str. 118

⁷ Dragotin Cvetko, Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem, DZS 1958 (I), 1959 (II), 1960 (III)

Gledališki opusi posameznih režiserjev, igralcev in skladateljev pričajo o tem, da je imela glasba zlasti v drugi polovici dvajsetega stoletja pri gledaliških predstavah izjemno pomembno vlogo. Ni rabila več samo kot glasbena oprema, marveč so skladatelji dobivali naročila za pisanje izvirne glasbe. Ne samo da je izhajala iz vsebine dramskih besedil, temveč je tudi vsebinsko dopolnjevala gledališko uprizoritev – režijski koncept, igralsko interpretacijo, skladateljsko inventivnost. Iz gradiva je moč razbrati tudi različne premike v glasbenem ustvarjanju, različnosti žanrov, nekatere glasbene izvedbe so v orkestralni izvedbi v široki zasedbi in druge spet z manjšo zasedbo, nato odmiki zaradi tehničnih razvojnih, včasih celo modnih možnosti komponiranja (sintezizer) in ohranjeni računalniški zapisi glasbenih partov. Včasih postane scenska skladba tako pomembna, da potisne besedilo v ozadje. Ker je v zvočnem arhivu največ magnetofonskih trakov s posnetki scenske glasbe, je treba zapisati tudi dognanja Appie, Craiga in Pavisa, ki so funkcije scenske glasbe pomensko opredelili.⁸ Scenska glasba je ponazoritev in ustvarjanje določenega vzdušja, glasba prenaša in krepi to razpoloženje, lahko povezuje razpršene prvine besedila in igre, ker iz njih ustvarja nepretrgano celoto. »Pomen scenske glasbe oziroma glasbe za oder je v zadnjih letih vse večji, celo tako, da se glasba spreminja v strukturo, ki daje scenski ritem celotni uprizoritvi.«⁹ A kljub vsemu je kakovost glasbe za gledališko uprizoritev odvisna od kakovosti posnetka. Od študijskega snemanja do montiranja posnetega gradiva in reprodukcije. Od snemalnih do predvajalnih naprav. Tem bolj zato, ker je glasba za gledališko produkcijo večinoma posneta na magnetofonske trakove, ti pa so se uporabljali od zadnjih vaj pred premiero do poslednje reprize. Včasih le štirikrat, včasih tudi več kot šestdesetkrat. V zadnjih desetih do petnajstih letih pa se je z razvojem elektronike in snemalne tehnologije izboljšala kakovost snemanja, hkrati pa se pojavlja možnost novih digitalnih zapisov zvoka: na R-DAT in CD in CD-ROM. Studijska oprema je bila po pripovedovanju Branka Stariča izdelana posebej za ljubljansko Dramo s takrat najsodobnejšo, tudi uvoženo opremo (v petdesetih letih). Ob obnovi gledališke hiše v šestdesetih letih pa je delo z akustičnimi aparaturami in elektroakustičnimi napeljavami, hkrati pa tudi oblikovanjem zvočnih naprav opravil Marko Turk. Na oddelku za industrijsko oblikovanje Arhitekturnega muzeja v Ljubljani je ohranjena zbirka njegovega dela: »Najodličnejši del zbirke je bogat izbor del enega najvidnejših slovenskih oblikovalcev na področju elektroakustike,« so zapisali v Arhitekturnem muzeju za Marka Turka, kjer prav z njegovim opusom reprezentančno predstavljajo tovrstno muzejsko zbirko. Njegovo oblikovno in tehnično delo poznajo tudi v Evropi, predvsem v Avstriji in Kanadi, kjer menda celo hranijo njegove posamezne eksponate.

Faze preurejanja in zidave osrednje gledališke hiše v Ljubljani je v Dokumentih SGM popisal Gojko Zupan v knjigi *Drama prostora in stavbarjev*,¹⁰ vendar se z zvočno in inspicientsko kabino ni ukvarjal. Po pričevanju Branka Stariča je v šestdesetih letih prišlo do preurejanja zvočne kabine in temeljitih kakovostnih sprememb. V zbirki dokumentov zvočnega arhiva SGM je še ohranjena inventarna knjiga iz šestdesetih let (ni datirana) o popisu elektroakustičnega inventarja SNG Drama Ljubljana, in sicer z natančnimi navedbami za tonsko kabino, opisi za režiserski pult, inspicientsko kabino, opremo za Malo dramo, vpisani so podatki o odrskih zvočnikih, mikrofoni in zvočnikih v elektrokabini, o kablskih povezavah in signalnih lučeh – zvoncih. Rokopis je delo Branka Stariča. Za poznejše obdobje pa obstaja že Idejni projekt avdiosistema in interfonskega sistema Drame Ljubljana (leta 1995), ki so ga pripravili Jože Jelenc, Aleš Podpečan in Dušan Božeglav, in predlog projekta za izvedbo audio-video interfonskih sistemov. Načrti za akustično opremo in medsebojne povezave elementov so izrisani in opisani v šestih knjigah profesionalnih Revoxovih in Studerjevih aparatov in priložen je še listič že opravljenih akustičnih meritev. Ti podatki so

⁸ Patrice Pavise, *Gledališki slovar*, Knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega, Ljubljana 1997, 124. zvezek

⁹ Ibid., str. 664

¹⁰ Gojko Zupan, *Drama prostora in stavbarjev*, Dokumenti SGM, št. 74/75, letnik 36, 2000

potrebni zaradi gledališke odrske zgodovine in pa seveda zaradi tehnične vednosti o tem, na kakšni aparaturi – predvsem gre za vprašanje kakovosti – so bili magnetofonski trakovi posneti. V šestdesetih letih, v mapi SNG Drama Ljubljana, je tudi že elektroakustični načrt za malo gledališče, poznejšo Malo dramo, pri načrtu elektroinstalacije pa je spet dodan rokopis lista – legenda (načrt je iz leta 1967), v kateri so omenjeni že ehonaprava, ojačevalci, 2 magnetofona Studer, mešalna miza, gramofon, magnetofon Revox, čitalec kartic, glavni pult, regulacijski pult idr. z ustreznimi tehničnimi oznakami. Branko Starič, ki je bil v Drami od leta 1935, sprva kot igralec, pozneje kot zvokovni tehnik, je namreč zelo natančno vodil dokumentacijo o zvočnem delu v gledališču. Tonsko delo je spoznaval na radiu, saj je od leta 1935 do 1985 redno sodeloval pri radijskih igrah. V gledališču je najprej igral in vodil predstave. S preureditvijo in prenosom zvočne kabine v zadnji nadprostor nad balkonom, s pogledom na oder, pa je postal zvokovni tehnik/mojster. Najprej je glasbo »spuščal«, kot sam pravi, z »enega« starega gramofona. Še vedno se spominja nekaterih lepih posnetkov, predvsem Potrčevih Kreflov. Ko pa je leta 1985 odhajal v pokoj, je skušal »svoje življenjsko delo«, vse zvočne posnetke, ohraniti, čeprav pripoveduje, da je za »velike« gledališke predstave zvočno delo (glasba na magnetofonskih trakovih) opravil Sergej Dolenc v studiu Radia Slovenija. Vse orkestralne scenske glasbe/skladbe z večjimi zasedbami so se večinoma snemale v radijskih studijih, skladatelj Darijan Božič pa je npr. snemal zgolj v Staričevem gledališkem studiu. V Staričevem prvem obdobju službovanja v Drami je obstajal samo gramofon, na katerem so »vrteli« plošče, glasba je bila izbrana in določena in se je odvrtila po režiserjevih zahtevah. Pozneje so dobili magnetofon., ojačevalec in zvočnik ter nato še dva zvočnika, ki sta stala nad portalom. Iz tega obdobja že izhajajo prvi ohranjeni magnetofonski trakovi: glasba Bojana Adamiča za Millerjevega Trgovskega potnika (1953), glasbena oprema za Potrčeve Krefle (1957).

V začetkih slovenskega gledališča so glasbo pri uprizoritvah izvajali v živo, z orkestrom ali posameznimi instrumentalisti, pozneje so uporabljali plošče, tako je ohranjenih nekaj plošč iz let 1930 do 1940, pozneje vinilnih plošč, na katere je ročno »vrezana« glasba. Šele po letu 1950 so prišli magnetofonski trakovi. Mogoče bo pregled arhivov v gledališčih prinesel nova odkritja ali vsaj spoznanja. »Po stanju dne 6. junija 1948« je Emil Smasek, arhivar Drame SNG v Ljubljani, pripravil seznam gramofonskih plošč dramskega arhiva in končal seznam z zaporedno številko 231. Večina plošč je ohranjenih in jih od leta 2001 hrani SGM, v letu 2002 pa so jih prepeljali v hrambo v ustrezne prostore na Glasbenonarodopisnem inštitutu (GNI) ZRC SAZU. Ta zbirka je sicer zelo raznorodna (plošče in tudi magnetofonski trakovi z zvočnimi efekti), vsi posnetki pa se razlikujejo po kakovosti, zato je tudi kakovost posnete glasbe, vokala ali govora zelo različna. Precejšnja kakovostna ločljivost nastaja tudi s starostjo plošče. S sodelovanjem z znanstvenoraziskovalnim centrom Narodopisnega inštituta v Ljubljani je moč posnetke na ploščah in trakovih presneti na digitalne zvočne nosilce in hkrati opraviti restavracijo. Muzej sodeluje z GNI ZRC SAZU in mag. Dragom Kunejem, ki se strokovno ukvarja z restavracijo in presnemavanjem zvočnih zapisov z različnih nosilcev zvoka za Slovenski gledališki muzej. Na inštitutu sta namreč sodobno opremljen studio in laboratorij z ustreznimi aparaturami, tako da svoje strokovno delo in znanstvena dognanja lahko primerja in uveljavlja na najzahtevnejših mednarodnih simpozijih, obenem pa sodeluje z znanstvenimi ustanovami doma in v Evropi (na Dunaju, v Budimpešti, Parizu, Londonu itn.). Izdal je obsežno publikacijo o začetkih glasbenonarodopisnega zvočnega arhiva in o prvih zvočnih zapisih ter njihovih avtorjih, ki so skoraj sočasni z nastankom prve zvočne naprave – fonografa.¹¹

Vrnimo se k delu muzeja in objavah v Dokumentih.

¹¹ Drago Kunej, Nastajanje zvočnega arhiva Glasbenonarodopisnega inštituta in Prva magnetofonska snemanja zvočnega gradiva Glasbenonarodopisnega inštituta, Traditiones, Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje in Glasbenonarodopisnega inštituta, Ljubljana 1999

V Dokumentih SGM (1966, druga knjiga) je objavljen prispevek o Dokumentaciji muzeja (naše zbirke), kjer je gradivo, zbrano po 1. januarju 1963, že urejeno po kartotekah – velikost lističev je 10 x 7 cm, med drugimi gesli po abecednem redu najdemo tudi gesla: dirigent, komponisti, Opera (Ljubljana, Maribor, splošno), plošče, radio, scenska glasba. In zabeležko »po zadnji približni ocenitvi z merjenjem (25. 9. 1966) je v osmih polmetrskih škatlah okrog 17 tisoč lističev«.¹²

Sistematično zbiranje gradiva za zvočni arhiv je razberljivo še iz inventarne knjige SGM. Leta 1963 so pridobili 23 magnetofonskih trakov s presnetki gledaliških predstav, pogovorov (Milan Skrbinšek, Marija Nablocka, Vladimir Skrbinšek idr.), odlomki iz radijskih iger (Fran Lipah kot Kapelj, Julka Staričeva v radijski igri Polikarp idr.). Do leta 1986 so zbrali in ohranili 318 magnetofonskih trakov pogovorov, gledaliških in opernih predstav, radijskih iger, raznih proslav ob jubilejih gledaliških ustvarjalcev. Po letu 1986 se tovrstno gradivo ni več sistematično zbiralo, ohranjeni pa so videoposnetki gledaliških predstav, televizijski posnetki (nekaj v SGM in arhivu TV Slovenija, novejši posnetki pa v gledališčih; največ jih hrani v PRODOK teatru Tone Stojko), predvsem pa radijske igre na Radiu Slovenija (v Ljubljani in Mariboru). V letu 2000/2001 smo pridobili iz SNG Drama Ljubljana 528 magnetofonskih trakov, pretežni del zvočnih posnetkov glasbe za posamezne gledališke predstave, 265 gramofonskih plošč, nekaj zlomljenih, od skupaj 231, kolikor jih je bilo arhiviranih leta 1948. V letu 2002 je pridobljenih še dodatnih 98 trakov MGL z zvočnimi posnetki razčlembnih vaj in 322 zvočnih posnetkov glasbe za gledališke uprizoritve, efekte, sestanke, komemorativno gradivo. Do leta 2001 pa je v muzejski fonoteki SGM obstajala že zbirka 318 zvočnih posnetkov, največ gledaliških predstav, 51 gramofonskih plošč s posnetki slovenske dramatike, proze in poezije, opernih arij in simfonij (že obdelano gradivo) in 51 gramofonskih plošč povečini operne glasbe, radijskih iger in pripovedi, 66 zvočnih kaset (intervjuji, pogovori, recitacije idr.), 33 zgoščenk (gledališke predstave, songi, povesti) in 65 magnetofonskih trakov s 3382 zvočnimi efekti. Kar nekaj gradiva, ki ga je pridobil muzej v preteklosti, pa je bodisi založenega ali izgubljenega.

Zbrano in obdelano gradivo priča o dragoceni zvočni dediščini, ki predvsem s sodobnejšim načinom dokumentiranja omogoča bolj celosten vpogled v slovensko gledališko zgodovino in kulturo.

Prva zbiralca zvočnega gradiva v Slovenskem gledališkem muzeju sta bila Dušan Moravec in Mirko Mahnič, z njima pa so sodelovali še Emil Smasek, Dušan Mauser (Radio), Branko Starič, Milan Dietz, Marjan Presetnik, Inko Hanžič, Jože Urankar (inspicienti v SNG Drama Ljubljana, MGL, Opera Ljubljana in Maribor), Rudi Omota, Janko Traven in drugi, saj so se zavedali pomembnosti ohranjanja dokumentov. Zanimiv je podatek, da je bil tudi Inko Hanžič¹³ v mariborski Drami najprej angažiran kot igralec statist (1947), naslednje leto pa je prevzel še delovno nalogo inspicienta in zvokovnega tehnika, podobno kot Branko Starič v ljubljanski Drami.

Branko Starič (SNG Drama Ljubljana) in Marjan Presetnik (vodja predstav in zvokovni mojster v Mestnem gledališču ljubljanskem, ki je zelo zgledno vodil zvočni arhiv za potrebe gledališča in gledaliških predstav, skrbel za presnemavanje že dotrajanih magnetofonskih trakov, večinoma je snemal tudi dramaturške razčlembe), sta v ustnem pogovoru zatrdila, da je zbirka zvočnih posnetkov na magnetofonskih trakovih začela nastajati v SGM s prihodom Dušana Moravca in samo po naročilu.

Od prve pisne objave o obstoju fonoteke v poročilu o delu SGM (1964) pa do leta 1981 redno sledimo poročilom o fonoteki SGM, po tem letu pa nič več, četudi je iz dokumentacije razvidno, da je bil zadnji evidentirani vpis v evidenčno/inventarno knjigo opravljen leta 1986, in sicer zvočni posnetek nagovorov posameznih gledaliških ustvarjalcev in vodje

¹² Dokumenti SGM, Dokumentacija, Naše zbirke, 2. knjiga, Ljubljana 1966, str. 274

¹³ Izročila zgodovine, Ob 80-letnici SNG Maribor, Drama 1919–1999, Maribor, 1999/2000, št. 8

Gledališkega muzeja ob odprtju razstava Gledališki ustvarjalec Bratko Kreft. V Poročilu o delu SGM za leto 1978 le tole: »V okviru možnosti so bile na magnetofonske trakove posnete nekatere dramske in operne predstave, prednost so imele slovenske novitete.«¹⁴ V poročilu o delu SGFM (1979. leta se je preimenoval v Slovenski gledališki in filmski muzej) v letu 1979 je navedeno, da je to leto »zaradi finančnih težav na magnetofonski trak bilo posnetih le pet uprizoritev«.¹⁵ Ves čas pa v objavljenih poročilih sledimo želji muzeja po nastavitvi kustosa ali muzikologa za področje opernoglasbene dejavnosti. Najjasneje je to izraženo v Poročilu o delu SGM za leto 1972 Dušana Moravca v Še nekaj besed o perspektivi, predvsem pa: »Za sanacijo SGM bi bilo potrebno naslednje: 1. Ureditev prostorov za stalno zbirko, za občasne razstave in za interno delo. Ko je podpisani v letu 1962 prevzemal ustanovo, je imel zagotovilo, da bo vse urejeno v dveh letih, prav takrat pa naj bi bil muzej tudi osamosvojen (zdaj naj bi bil po načrtu o organizaciji TOZD le skupna služba SNG). 2. Namestitev treh strokovnih sodelavcev: kustosa-raziskovalca za razstavno področje; raziskovalca za razvoj slovenskih dramskih gledališč; kustosa-raziskovalca za področje muzikologije.«¹⁶ Nekoliko se je situacija v zvezi z zvočnim arhivom izboljšala leta 1980, saj so sodelavci SGM, ki se je 1979. leta preimenoval v Slovenski gledališki in filmski muzej, posneli 29 novih magnetofonskih trakov z različnimi vsebinami ali pa pridobili presnetke gledaliških uprizoritev iz slovenskih gledališč, pri čemer so imela prednost dela slovenskih avtorjev.¹⁷ V drugi polovici leta 2000, predvsem pa z letom 2001, se je začelo sistematično obdelovanje ohranjenega zvočnega gradiva SGM. Zbirko 360 magnetofonskih trakov SGM smo prenesli v hrambo na ZRC Glasbenonarodopisnega inštituta SAZU v Ljubljani v ustrezen hlajen prostor, začeli smo z evidentiranjem, arhiviranjem in pregledovanjem novo pridobljenega gradiva do začetka leta 2002. Po odhodu Dušana Moravca iz SGM in ob odsotnosti muzikologa oz. kustosa muzikologa v SGM za to področje ni bilo človeka, ki bi gradivo zbiral, ga arhiviral in obdelal. Predvsem pa so se v gledaliških upokojili vestni hranitelji zvočnih zapisov na magnetofonskih trakovih, skrbniki gradiva, inspicienti Branko Starič (SNG Drama Ljubljana), Marjan Presetnik (MGL), Stanko Jost (SLG Celje), Franci Rajh (SNG Maribor), ki so vodili knjige magnetofonskih trakov za predstave. Po letu 1985 je – poskusno – v nekaterih gledaliških hišah tovrstno dokumentacijo nadomestila delno že dokumentacija, presneta na zgoščenke, DAT, obstajala je na videotrakovih, klasične magnetofone pa je počasi zamenjala sodobnejša gledališka zvočna oprema, tako da desetletje pozneje že sledimo zvočnim posnetkom, zapisanim na novejših nosilcih zvoka. Vendar brez dobrega starega magnetofonskega traku in magnetofona še vedno ne gre.

Poimenovanje

Ob nastanku zvočnega arhiva Slovenskega gledališkega muzeja so ta oddelek poimenovali fonoteka, njeno zbirko pa fonotečna zbirka, kar je razvidno iz objavljenih poročil o delu SGM za posamezno leto. V letu 2000, ko sta se začela sistematično zbiranje in obdelava gradiva v zvočnem arhivu in zvočne zbirke, ki se je takrat povečala na 1300 enot, smo začeli razmišljati o drugačnem poimenovanju, in sicer o nazivu zvočni arhiv. Tudi zato, ker zvočne arhive v različnih državah Evrope poimenujejo različno, glede na vsebino in specializacijo. Nekateri evropski gledališki muzeji uporabljajo izraze Tonarchiv, Sound Archives,

¹⁴ Poročilo o delu SGM v letu 1978, Dokumenti SGFM XV (32. zvezek), 15. knjiga, Ljubljana 1979, str. 109–111

¹⁵ Poročilo o delu SGFM v letu 1979, Dokumenti SGFM XVI (34.-35. zvezek), 16. knjiga, Ljubljana 1980, str. 139–140

Op.: S 1. januarjem 1979 je muzej razširil svojo dejavnost še na področje slovenske filmske zgodovine in se preimenoval v Slovenski gledališki in filmski muzej.

¹⁶ Poročilo o delu SGM IX (21. zvezek), Ljubljana 1973, 9. knjiga, str. 88–91

¹⁷ Poročilo o delu SGFM v letu 1980, Dokumenti SGFM XVII (36.-37. zvezek), Ljubljana 1981, str. 176–179

Fonoteka,¹⁸ tako pri gledaliških muzejih kot akademijah znanosti in umetnosti, arhivih resne glasbe, zabavne glasbe, filmske glasbe, radijskih in TV arhivih, na svetovnem spletu itn. Najbrž je smiselno uporabljati izrazje, ki ga uvaja strokovna literatura in je prepoznavno, uveljavljeno ter najpogosteje uporabljeno v svetu. Predvsem je pomembno, da izrazje in poimenovanja slovenimo. Če je pomenila fonografija zapisovanje in reproduciranje zvoka, fonogram zapis sporočila besedila, fonoteka pa sistematično urejeno zbirko gramofonskih plošč in magnetofonskih trakov, sklepamo, da v slovenskem gledališču fonografa (znanstveno ni dokazano) niso uporabljali. Če pa že, je bil redkost. Uporabljali so gramofon, magnetofon, v novejšem času že sodobnejše predvajalnike z ustreznimi priključki za snemanje in predvajanje zvočnega zapisa (glasbenega, govornega, gledaliških zvočnih efektov).¹⁹ Beseda ton ima v slovenščini več pomenov, in le eden iz njih se nanaša tudi na zvok. Tonski trak, tonski tehnik, tonska knjiga so le izrazi za zvočni trak, zvokovnega tehnika, dramsko besedilo z zvokovnimi oznakami zvočnih (glasbenih in govornih) zapisov. Vse pogosteje se uporabljajo izrazi zvočni nosilec, zapis na zvočnem nosilcu ali tudi nosilec zvoka. In zato dogovorni predlog za poimenovanje zvočni arhiv. Enako poimenovanje imajo tudi na GNI ZRC SAZU in Radiu Slovenija.

Izrazoslovje, ki ga uporabljamo pri razvrščanju zvočnega gradiva in pripravah vmesnika, kakor tudi pri zvočnih nosilcih in digitalizaciji zvočnega arhiva, bo treba prej ali slej poenotiti, predvsem pa nadomestiti tujke s slovenskimi izrazi.

Zbirke zvočnega arhiva slovenskega gledališkega muzeja

Zbirke obsegajo:

1. Posnetke na gramofonskih ploščah.

Plošče so različnih formatov in velikosti, med njimi so tudi takšne z unikatnim vrezanimi zapisi.

2. Posnetki na magnetofonskih trakovih: posnetki in presnetki gledaliških predstav, radijskih iger, zbirka zvočnih posnetkov scenske izvirne glasbe in glasbene opreme za gledališke uprizoritve v SNG Drama Ljubljana in MGL, zbirka zvočnih efektov, kopije izvornikov in izvorni zvočni zapisi, sestanki idr.

3. Posnetki na zvočnih kasetah so posnetki različnih intervjujev, pogovorov idr.

4. Posnetki na digitalni zvočnih kasetah (DAT) – presnetki magnetofonskih trakov.

5. Presnetki na zgoščenkah – kopije izvornih posnetkov (CD-ROM), izvorniki.

6. Kopije notnih zapisov izvirne glasbe slovenskih skladateljev za gledališko uprizoritev.

7. Fotokopije ali izvorniki tonskih knjig, inspicientskih knjig, šepetalkinih knjig za predstave, kjer obstajata zvočna oznaka in notni zapis (dramska besedila z zvočnimi oznakami, lektorskimi oznakami, lučnimi oznakami, z oznakami glasbenega vodje, dramsko besedilo s črtami, igralski izvodi dramskih besedil z osebnimi oznakami idr.)

8. Videoposnetek.

Za shranjevanje so prvotno zadoščali prostori v SGM, pozneje SGFM pa spet v SGM, arhivirani pa so bili le s kataložnim evidenčnim oziroma inventarnim popisom zapisov z opisom, oznako zvočnega nosilca ter krajem in letnico zapisa, šele leta 2002 je bila »najdena« kartonska škatla s 111 lističi in gesli, ki se nanašajo na magnetofonske trakove SGM za leta 1964–1970.

V tej zbirki so:

– magnetofonski trakovi in drugi zvočni zapisi SGM,

– magnetofonski trakovi in drugi zvočni zapisi SNG Drama Ljubljana,

¹⁸ Pregledi spletnih strani gledaliških muzejev in njihovih zbirk

¹⁹ Branko Starič, igralec, vodja predstave, zvokovni mojster, Pogovor, SGM, 22. 10. 2002. Kaseta 1, 2

- magnetofonski trakovi in drugi zvočni zapisi MGL Ljubljana,
- magnetofonski trakovi in drugi zvočni zapisi LGL Ljubljana (hranijo jih v gledališču v neustreznih prostorih),
- magnetofonski trakovi SLG Celje (hranijo jih v SLG Celje v neustreznih prostorih),
- magnetofonski trakovi SSG Trst in radia s slovenskim programom,
- magnetofonski trakovi posnetkov zvočnih efektov,
- gramofonske plošče, male in velike,
- zvočne kasete,
- zgoščenke,
- tonske knjige in druga dramska besedila; gledališki listi,
- notni zapisi,
- druga dokumentacija.

Preostale zbirke v PG Kranj, SNG Drama Maribor in PDG Nova Gorica še niso evidentirane, tem gledališčem pa sta se pridružili še dve gledališči, in sicer Ptuj in Koper.

Slovensko stalno gledališče v Trstu pa je pravkar začelo sistematično arhivirati vse arhivsko gradivo.

Novejše zvočne zapise, posnete na sodobnejših nosilcih zvoka, zlasti izvirne scenske glasbe, pa hranijo gledališča, ker jih še uporabljajo pri predstavah.

Ob tem je treba posebej poudariti nujno po dogovoru med vodstvi gledališč in SGM, da bi kopijo ali presnetek zvočnih zapisov posredovali zvočnemu arhivu Slovenskega gledališkega muzeja, zlasti scensko glasbo, slovensko izvirno opero in zvočne posnetke izbranih gledaliških predstav slovenskih dramskih gledališč, pogovore, razčlembne vaje, omizja, pogovore z gosti. V današnjem času je na voljo sodobnejša, predvsem pa hitrejša tehnologija, ki to omogoča, strošek pa je mnogo manjši. Res je vse to v novejšem času že ohranjeno na videoposnetkih, vendar je zvočni dokument morda ustreznejši za zvočno podobo. Želimo ohraniti dokumentarno vrednost, ne pa samo prirejeno izvedbo. Prav zato pripravljamo presnetke na zgoščenkah in DAT, da čim dlje ohranimo zvočne posnetke na magnetofonskih trakovih kot izvirne dokumente.

Zbirati bi morali tudi študijske tehnične aparature, ki so jih uporabljali v gledališčih (Grundingove, Siemensove itn.), tako snemalne kot predvajalne naprave, hkrati pa bi naj gledališča posredovala tudi podatke o teh napravah/aparaturah. Čez leta bodo ta dejstva in materialni dokazi pozabljeni/zgubljeni, mi pa se bomo spraševali prav o teh tehničnih podatkih. Za arhivski popis je zelo pomemben sleherni podatek.

Gradivo, ohranjeno v zvočnem arhivu, ni ustavljen gledališki čas, saj arhiv še ni star niti štirideset let. Zelo veliko ljudi iz gledališkega življenja lahko ne le pričuje o gledališču, temveč prispeva tudi komentar, se opredeljuje ali obuja spomine.

Iz nekaterih objavljenih zapisov v zvezkih Dokumentov SGM je razvidno, da so posamezni raziskovalci že »prislunili« dokumentom, posnetim na zvočnih nosilcih. Tako o Severjevem govoru v Linhartovem Matičku piše Mirko Mahnič.²⁰ »Še ko je bil Sever živ, me je vabilo k analizi njegovega govora, a nikoli ni bilo za to potrebnega časa. Za začetek sem poskusil z analizo Verovškovega Krjavlja, se pravi z opisom njegovega pripovedovanja zgodbe o presekanem hudiču, ki je ohranjen na gramofonski plošči (...), a tisto je bilo malenkost v primeri z obilnostjo najrazličnejših posnetkov govora Staneta Severja (film, radio, televizija, plošče, posnetki iger v Drami, ki so v Slovenskem gledališkem muzeju). (...) Poleg tega sem se tega opraviła tudi bal, saj je bilo jasno, da bo treba začeti od kraja, kajti raziskovalci slovenskega gledališča so se govornega problema igralcev prej nič kot malo dotikali. (...) Na koncu sem pristal pri enem samem prizoru Linhartovega Matička – pri 6. prizoru 1. dejanja,

²⁰ Mirko Mahnič, O Severjevem govoru v Linhartovem Matičku. Dokumenti SGM, Ljubljana 1976, 7. knjiga, str. 176–180

in to na magnetofonskem posnetku z dne 4. marca 1966 ... (...) Prizor traja natanko 2 minuti 45 sekund. Poslušal sem ga neštetokrat, najprej zato, da sem dobil natančen zapis, zatem pa, ko sem poskušal Severjev govor opisati in ga kritično oceniti.« Nato sledi deskripcija in potem pojasnila ter dognanje o Baronu Staneta Severja: »Naša vera vanj je popolna do pretresljivosti. Upravičeno je vprašanje: ali ni ta baron najpomembnejša ali vsaj ena redkih igralskih emanacij slovenstva, ki se postavljajo obenj le še Lipahov Hvastja, Cesarjev Krjavelj in Potokarjev Kreftl.«

Igralec Polde Bibič in dramaturg Blaž Lukan sta za svoji knjigi o gledališču in slovenski dramaturgiji že poslušala in navajala magnetofonske posnetke, avtorica razstave o Miletu Korunu, Janja Korun, pa je za razstavo izbrala odlomke zvočnih posnetkov gledaliških predstav.

Pregledovanje zbirk zvočnega arhiva in arhiviranje

Skrbno ravnanje z magnetofonskimi trakovi, gramofonskimi ploščami, zgoščenkami, zvočnimi kasetami in zvočnimi posnetki na drugih zvočnih nosilcih njih je nujno. Pozorno pregledovanje, previjanje trakov, čiščenje, brisanje prahu s plošč, ponovno ročno navijanje trakov in pregledovanje zapisov, vsebine in zvrsti, zlasti starih zbirk, je zahtevno, saj je možnost novih poškodb kar precejšnja. Ob odpiranju ne vemo, v kakšnem stanju je magnetofonski trak ali gramofonska plošča, posebno če je bilo gradivo spravljeno v neustreznih ovojnicah, škatlah, na odprtem in prašnem ali v vlažnem prostoru. Kjer že obstajajo popisi v inventarnih knjigah (»naslovi« trakov ali plošč), pa pri preverjanju ugotavljamo, ali posamezni zvočni dokumenti manjkajo, celo tisti, ki so bili svoj čas že spravljani v SGM ali v gledališču. Dolžnost varovanja je, da najdemo čim več izgubljenega, založenega, raznesenega, pozabljenega gradiva. Pri glasbenih posnetkih (scenske glasbe) pa je pomembna ločitev na masterje in presnetke, obojestransko poslušanje trakov, ugotavljanje hidrolize ... opis vsebine, tehnične in splošne opombe itn.

V strokovnem članku dr. Jane Kolar piše, da naj bi bili pravilno hranjeni magnetni trakovi uporabni deset do dvajset let, previli pa naj bi jih na pet let. Slednjemu podatku tonski tehniki oporekajo. Vzdrževanje magnetofonskih trakov s previjanjem na šest do dvanajst mesecev in mesečno čiščenje ter vzdrževanje predvajalnih aparatov je izjemno pomembno. Magnetne nosilce zapisa, ki so sestavljeni iz nosilca, veziva in magnetnih delcev, je treba zaščititi pred prahom, pritiskom, ker lahko povzročijo deformacijo, pred neustreznim hranjenjem, vodo in toploto, ki lahko poškodujeta ali uničita magnetne zapise, ter pred močnimi magnetnimi polji, ki jih lahko razmagnetijo.

V zadnjem desetletju se vse pogosteje uporabljajo nosilci zapisa mehkih diskov in DAT-trakov.

Navajam navedek iz članka dr. Jane Kolar Osnove varovanja in zaščite knjižničnega gradiva: »Med magnetne nosilce zapisa sodijo: trakovi (audio, video, računalniški), diski ... Nosilci mehkih diskov in trakov: acetatna celuloza je bila prevladujoči nosilec med leti 1953 in 1960. Ti trakovi se dokaj hitro strgajo. V šestdesetih letih so pričeli uporabljati kot nosilec polietilen tereftalat, ki ga uporabljajo še danes. Navedene raziskave NBS so pokazale, da je ocenjena trajnost tega nosilca, če ga ustrezno hranimo (20 do 25 °C, 50 % RH), okoli tisoč let. Danes nosilec na spodnji strani zaščitijo z nanosom ogljika.«

Prvotno arhiviranje v SGM je pomenila zbirka magnetofonskih trakov in gramofonskih plošč izbranih gledaliških in opernih predstav, intervjujev, nagovorov ob obletnicah ali jubilejih slovenskih gledaliških ustvarjalcev – umetnikov, ki jih je treba znova pregledati, saj so vsebinski opisi izredno pomanjkljivi, jih sploh ni, ali pa niso ustrezni. Nosilce zvočnih zapisov so hranili pri sobni temperaturi v SGM in v gledališčih, leta 1999 pa smo del zbirke

SGM prenesli na GNI SAZU, kjer jo ustrezno hranijo, hkrati pa naš sodelavec Drago Kunej z novimi prepisi in restavracijo ohranja izvornike.

Zakon o arhivskem gradivu in arhivih²¹ ureja varstvo arhivskega gradiva in ga deli na izvorno, reproducirano in dokumentarno, kamor spadajo tudi vsi zvočni zapisi na nosilcih zvoka. In kot tako je to gradivo tudi kulturni spomenik. Zato je nujno materialno varovanje nosilcev zvočnih zapisov.

Vmesnik za evidentiranje zvočnega arhiva

Precej obsežnejša zvočna zbirka SGM in tiste v gledaliških arhivih po doslej zbranih podatkih obsegajo več kot tri tisoč enot. Do leta 2003 smo vsebinsko in tehnično evidenco vodili računalniško v tekstovnih Wordovih dokumentih s pripravljeno razpredelnico za vsako zbirko posebej. Prikazani primeri za SNG Drama Ljubljana, MGL, razčlembne vaje, LGL Ljubljana, SGM, kasete, gramofonske plošče in zgoščenke natančno ponazarjajo, kako nujno potrebno je bilo pripraviti masko/ustrezen vmesnik za evidentiranje zvočnih nosilcev, avtorstev na njih, zasedb, tehničnih, vsebinskih in splošnih opomb. Ob vsakem vnovičnem vnosu novega zvočnega, pisnega ali risane dokumenta se lahko pojavi nov podatek in zato tudi odpira novo vpisno polje.

Primeri različnih razpredelnic ne vodijo do poenotenja dela oziroma enotnih vmesnikov za ustrezno evidentiranje (vzorci popisov v Wordovih dokumentih):

Gramofonske plošče:

1, 2, 3, 4 (Gramofonske plošče, SNG Drama Ljubljana, MGL – razčlembne vaje, LGL,):

Gramofonske plošče (nepregledno v računalniškem izpisu, v programu pa je iskalni kriterij znan.

Govorni posnetki.

P 1. GP 1/SGM/ I: Panorama jugoslovanskih pesnikov – Slovenija I: A. Gradnik, F. Albreht, J. Glazer, T. Seliškar, A. Vodnik, Vida Taufer, B. Rudolf, E. Kocbek, C. Vipotnik, M. Bor, J. Udovič, M. Klopčič. Recitirajo avtorji.

Uredila K. Kovič in C. Zlobec (stran A in B).

Uvod Josip Vidmar.

Jugoton, Zagreb, Lykos.

ump 2 A, B LY 3

GP 1/SGM/ II Panorama jugoslovanskih pesnikov – Slovenija II

J. Šmit, P. Levec, A. Škerl, I. Minatti, C. Zlobec, L. Krakar,

T. Pavček – J. Menart – D. Zajc – G. Strniša – K. Kovič – S. Vegri – V. Taufer

(Stran A + B)

Recitirajo avtorji.

Uvod: Janko Kos

Uredila. Kajetan Kovič in Ciril Zlobec

Jugoton, Zagreb, Lykos (letnica izida ni navedena)

(N 726/1965)

ump 3 A, B LY 33

P 2. GP 2/SGM: François Mauriac. Dit par Jean-Louis Barrault et Madeleine Renaud. Serie artistique. P 37 A 4022

(S. 1961; SGM – N 720/1965)

Naslednji trije primeri so opisani v enotni Wordovi razpredelnici za različne zvrsti zvočnih posnetkov, posnetih na magnetofonske trakove v različnih gledaliških ustanovah.

²¹ Uradni list RS, št. 20-1140/1997, Ljubljana 1997 (obj. 10. 4.1997), in Uradni list RS, št. 32/97 (Popravek zakona o arhivskem gradivu in arhivih, obj. 5. 6. 1997)

Po iskalnih kriterijih lahko dobimo vse želene podatke, vendar pa evidence, ki je bila vodena v programu MS Word ni mogoče prenesti v podatkovno bazo programa.

Primer Wordove razpredelnice za ohranitev prve baze/banke podatkov:

SLOVENSKO NARODNO GLEDALIŠČE
 DRAMA
 LJUBLJANA

Seznam magnetofonskih trakov

TRAK ŠT.	PREDSTAVA	AVTOR	DATUM/ LETO SNEMANJA ARH. V DRAMU	TRAJANJE	OPOMBA	SPREJETO/ ARHIVIRANO	VSEBINSKI PODATKI Vsebina:
1. M	Sedem let skomin Spomin na dva ponedeljka	Axelrod George Miller Arthur	RTV 1955 doma		ni oznake dodaten list – seznam št. 1 efekti št. 1	20. 6. 2000 26. 6. 2000	RSG: 1867 – 1967 Zap. št. 1601 Rež.: I. Pretnar Glasba: B. Adamič Prem.: 15.11.1955 Gled. I. št.2 Rež.: S. Jan Glasba: B. Adamič Prem.: 13. 11. 1956 Gled. I. št. 4
1. M/E	Efekti				ni oznake dodaten list – efekti	20. 6. 2000 26. 6. 2000	
2. M	Janko in Metka Šola za može	Moder Janko & Ajdič Igor Molière Jean Baptiste Pocqueline	1955		zapis na listu zapis na kolutu dodaten list – seznam št. 2	20. 6. 2000 26. 6. 2000	RSG: 1867–1967 Zap. št. 1616 Rež. F. Jamnik Prem.: 23. 12. 1956 Gled. I. št.: 6 RSG:1867–1967 Zap. št. 1614 Rež.: F. Jamnik Glasba: J.-B. Lully Prem.:16.11.1956 Gled. I. št. 5

Trak	Hitrost	Trajanje	Hidro	Nivo	Prevrt	Vrsta traku	Opombe
M 1 A		31'32		2			1'42 vokal – mešani zbor
B		31'58	0	2	0		Začetek – prenos nogometne tekme, telefonski pogovor, 20'18 punčke do 23'30, potem spet glasba 25'6 besedilo replike, ne bo glasbe, 27'54 spet besedilo (moški glas) – glasba 30'46 – ženski glas do 31'26 ! besedilo
M 1 1/A	19	32'	1		0	mešano?	Po 29' prejšnji (stari) posnetki – rdeč uvodnik.
1/B	19	32'	1		0	mešano ?	Večkrat lepljen, lepilo popušča, zato ponovno lepljeno – zelen uvodnik.
M 3	19	38'				AGFA	VERJETNO KREFLI Počiva jezero v tihoti – instrumentalno

							Preljuba Izjava napovedovalca Politika interesne sfere Ker ga snočkanj ni bilo (v dialektu) Mucike En hribček Dele sen jaz mali bija – ni cele Kaj ti je deklica – ni cele se trga pri lepljenju instrumental Množica Polka 21 min. kratek uvodnik 25 min. (zaključni rdeči trak)
M 4	19						
A							
B		30'	2	0	1		
M 5	19	35'	0	0	0		
M 6	19	25'	1	1	0		

Prav zaradi vseh teh elementov, zahtevnosti in velikega števila podatkov, je bila nujna potreba po ustreznejšem zapisovanju in pripravi sodobnejšega, informacijsko popolnejšega računalniškega programa skorajda obveznost pri načrtovanju nadaljnjega dela.

Približno sočasno, kot smo v zvočnem arhivu Slovenskega gledališkega muzeja leta 2000 pričeli »popisovati« zvočne dokumente, katerih vrednost se s časom povečuje ne glede na pomanjkljivosti informacijske izkušnje, je s podobnim delom in arhiviranjem/evidentiranjem magnetofonskih trakov radijskih iger in podobnih govornih oddaj začel na Radiu Slovenija dr. Goran Schmidt. Za njihove potrebe je bil pripravljen program Antigona. Ko se je spraševal, kako bi poimenoval program, v katerega bo zapisoval radijske igre, je našel: program išče, torej Antigona, ki išče Polinejka.

Na podlagi naše preproste sheme in prve evidence, ki je bila brez računalniških strokovnjakov pripravljena v zvočnem arhivu SGM, saj je brez popisov vzorčnih tabel ni bilo mogoče izdelati, smo z računalniškimi administratorji (Mateja Bratož, Mojca Zabukovec in Peter Djukić) začeli razvijati računalniški program v programu Microsoft Access, ki bo ponujal ustrezno in zahtevno evidentiranje. Goran Schmidt je dal zamisel, da bi za zvočni arhiv SGM, ki je že imel pripravljen vmesnik e-Antigona za radijske potrebe, razvili še Antigono za muzejske potrebe. Tudi naše izhodišče je podobno, idejno se približuje radijskemu (Radio Ljubljana in Radio Maribor), naziv programa pa smo poimenovali enako: Antigona. Program razvijamo v sodelovanju z razvojnim in izobraževalnim oddelkom LASER Computer, in sicer po poljih in iskalnih kriterijih institucije (SGM, SNG Drama Ljubljana, SNG Drama Maribor, MGL, SMG ...), avtorja (dramskega besedila, dramske priredbe, libreta, glasbe, operne glasbe, scenske glasbe, glasbene opreme, glasbene priredbe, radijske igre ...), po naslovu dela in zvrsti (drama, tragedija, komedija, farsa, scenska glasba, glasbena spremljava, vokalna glasba, instrumentalna glasba ...). Tako razvijamo skupen »informacijski« program z vmesnikom e-Antigona.

V sodelovanju z ZRC Glasbenonarodopisnega inštituta SAZU načrtujemo tudi digitalizacijo, zbirko bomo presneli na CD-R in na DAT. Ob prepisu bomo posnetke osvežili, starejše tudi restavriral. Mag. Drago Kunej je kakih sedemdeset zapisov magnetofonskih trakov že presnel. S tem smo dosegli, da se izvirni dokument ohrani, presnetek pa je dostopen v študijske in raziskovalne namene. Hkrati s tem pa je izdelal evidenčni list za presnetke z vsemi ustreznimi podatki o izvirniku (magnetofonskem traku), presnetku na CD-R in DAT z evidenčnimi listi. Cilj je skupna podatkovna baza slovenskih dramskih in radijskih zvočnih zapisov o slovenskem gledališču, najprej povezana z e-Antigono, kdaj pozneje pa mogoče dostopna tudi na spletu.

Primeri vmesnika Antigona za SGM: taki so bili začetki z iskanji in napakami pri vpisovanju, a vendarle so se izkristalizirale prve zahteve.

1. Zahteve:

Vodenje in urejanje podatkov o zvočnih trakovih oziroma zapisih na nosilcu zvoka, ki jih je trenutno okoli 1600. Delitev evidence podatkov o dokumentih na posamezno gledališče.

Vmesnik mora biti tako izpopolnjen, da bo ustrezal vsem pogojem, ki so nujni za obravnavo in kasnejše raziskovalno delo.

Izdelava kartice (izpis v MS Wordu) za posamezno presneto kopijo zvočnega traku oziroma zapisa na zvočnem nosilcu, ki bi vsebovala podatke o naslovu, avtorju dela, številko ter opombe (glede na presnemavanje zvočnih trakov na CD-je in kasete DAT).

2. Iskalni kriteriji:

Vsi iskalni kriteriji še niso natančno definirani, zagotovo pa bodo naslednji:

Iskalni kriteriji za zapise na nosilcu zvoka:

- ✓ trak:
 - številka traku
 - hitrost
 - trajanje (v sekundah)
 - hidro (oznake: 0, 1, 2)
 - nivo (oznake: 0, 1, 2)
 - prevrtavanje (oznake: 0, 1, 2)
 - vrsta traku (Agfa, Basf ...)
 - opombe
- ✓ zvrst:
 - govorni posnetek
 - glasbeni posnetek
 - drugo
- ✓ naslov
- ✓ ime in priimek avtorja
- ✓ ustanova (Drama SNG Ljubljana, MGL, Lutkovno gledališče ...)
- ✓ datum snemanja
- ✓ datum in kraj premiere
- ✓ sprejeto/arhivirano
- ✓ vsebinski podatki:
 - Repertoar slovenskih gledališč (zap. številka Repertoarja slovenskih gledališč in Letopisa slovenskih gledališč)
 - ime in priimek režiserja
 - ime in priimek skladatelja/ dirigenta
 -
 - ime in priimek glasbenega opremljevalca
 - gledališki list (številka gledališkega lista)
 - opombe (splošne, vsebinske, tehnične)
- ✓ nastopajoči (ime in priimek nastopajočega in opis vloge)
- ✓ zvrsti (opera, drama, lutkovna predstava, razčlembna vaja, song ...)
- ✓ opombe

Podatki o zvočnem traku oziroma zapisu na nosilcu zvoka (hitrost, trajanje, hidro, nivo, prevrtavanje, vrsta traku in opombe) so zajeti v Wordovih tabelah, v posebni evidenci na listih in jih bo treba ročno vnesti v bazo podatkov.

Raziskovalno delo ne bo vključeno v program. Če pa bo, bo obiskovalcu nedostopno.

e-Antigona - [Iskalec]

Datoteka Vnos Uporabniki Pomoč

Ožji izbor

Institucija Naslov Avtor Zvrst

Režiser Glasbeni opremljevalec Dirigent

RSG Sprejeto / arhivirano Gledališki list

Datum snemanja Datum premiere Kraj premiere Iskanje po intervalu

Opis Iskanje po kvalifikatorju Kvalifikator

Številka traku Hitrost Trajanje Hidro Nivo Prevrtavanje

Vrsta traku Natisni kartico Opombe

Počisti ožji izbor Tiskanje daljše Tiskanje krajše

Ožji izbor Počisti Išči Izhod Dodaj vse v ožji izbor

Opombe

SLOVENSKI GLEDALIŠKI MUZEJ

LASER COMPUTER D.O.O.

Start E:\zacasno\AZIZIJI\Safila... eAntigona - Microsoft Vis... e-Antigona - [Iskalec] Desktop 12:20

Različica

1

Nove tehnologije omogočajo računalniško obdelovanje podatkov. Zato je bilo treba določiti temeljne podatke in pripraviti vmesnik, masko. Prva razpredelnica je bila pripravljena v Wordovem dokumentu, ki je bil sicer po iskalnih kriterijih dostopen vsakomur, ni pa bil ustrezen za strokovno delo in računalniško obdelovanje podatkov. Podatkovna baza je namreč obširnejša in zahtevnejša, kot je omogočala razpredelnica. Nov program še nastaja in obsega osrednja področja arhivskega dela: ohranjanje, zbiranje, omogočanje dostopa do arhivskega gradiva v študijske in raziskovalne namene. Predvsem je treba ohraniti izvirnik, prepis pa je mogoče uporabljati z ustrezno tehnično opremo. Temeljna naloga arhiviranja je sprotno arhiviranje. Če to ni urejeno, je arhiv v zaostanku, neobdelano gradivo pa se kopiči. Zato je zbirka zvočnih zapisov SLG Celje še vedno v njihovem arhivu in hranjena pri sobni temperaturi, prav tako zbirka LGL, ki bi jo bilo treba zaradi uporabe trakov v gledališču čimprej ustrezno presneti.

Novejši primeri vmesnika, ki se bo še dodeloval in nadgrajeval.

Tako je Laser Computer, ki je že imel izkušnje s pripravljanjem programa za radijske igre, na podlagi vsebinskih zahtev in pravil o dokumentiranju in arhiviranju, pripravil različice vmesnikov, ki bodo vendarle omogočali povezavo z zbranimi arhivskimi podatki, ko bo program e-Antigona zaživel.

Struktura:

- osnovna polja na vrhu vodoravno
- poskus postavitve preostalih polj v sklopih po stolpcih
- sklop z gumbi in napisom gledališkega muzeja na levi.

Estetska »težava«:

- nekatera imena polj so predolga, zato je presledek med polji različen → imena bi bilo treba skrajšati in poiskati tako posplošena, da ustrezajo zahtevam vseh podatkov polja.

Pomanjkljivost:

- na prvi pogled ni nobenega dodatnega prostora.

Vprašanje:

- ali je potrebnih toliko polj za opombe in opis?

PRIMER 3

Struktura:

- vmesnik je po videzu še najbolj soroden vmesniku g. Schmidta
- najsplošnejša zgornja vrstica čez celo širino okna
- preostala polja po sklopih v vrsticah
- opombe v spodnjem desnem kotu
- skrajšala ime Datum prve izvedbe/ ponovitve/predvajanja v Datum prve izvedbe/ ponovitve, ker je polje predolgo.

Pomanjkljivost:

- na prvi pogled ni dodatnega prostora
- lahko bi odstranili vse gumbe za k seznamom (ustanova, zvrst ...) in bi se ti ukazi izvajali iz menijske vrstice (ni nepotrebne šare na vmesniku).

Prednost:

- vsi podatki so takoj vidni (celosten prikaz)
- ohranimo idejo okna g. Schmidta
- morebitne dodatne opcije lahko rešimo s kakšnim dodatnim okencem ali z zmanjšanjem vseh objektov na oknu.

PRIMER 4

Struktura:

- zgoraj le najosnovnejši podatki v vrstici
- ločen prikaz opomb na desni in prikaz najdenih zadetkov na dnu okna ter gumbi na levi
- osrednji del okna je objekt (tako govorimo gradnikom, ki okno sestavljajo) s tremi karticami ali lističi:
 - o splošni podatki (polja prikazana na zgornji sliki)
 - o podatki o snemanju (slika spodaj)
 - o lastnosti nosilca zvoka (slika spodaj)

Prednost:

- v pridobitvi dodatnega prostora za morebitne dodatne opcije programa, ki bi se izvajale iz tega okna (npr. napoved potke in povezava do nekega dokumenta preko potke)
- podatki so še vedno na enem programskem oknu.

Pomanjkljivost:

- vsi podatki zadetka (izbranega zapisa iz najdenih zapisov iz seznama) se ne vidijo hkrati. Za pregled nad podatki je treba klikati med karticami.

The image displays four screenshots of a software interface, arranged in a 2x2 grid. Each screenshot shows a form with three tabs: 'Splošni podatki' (General data), 'Podatki o snemanju' (Recording data), and 'Lastnosti nosilca zvoka' (Sound carrier characteristics). The forms are designed for data entry and are identical in layout and content.

Top-left screenshot (Splošni podatki): Contains fields for 'Datum snemanja' (Recording date), 'Kraj snemanja' (Recording location), 'Datum prve izvedbe/ponovitve' (Date of first performance/repeat), 'Kraj prve izvedbe/ponovitve' (Location of first performance/repeat), 'Datum presnemavanja' (Date of re-recording), 'Snemanje' (Recording), and a dropdown menu 'Iskanje po kvalifikatorju' (Search by qualifier). A large text area labeled 'Opis' (Description) is at the bottom.

Top-right screenshot (Podatki o snemanju): Contains fields for 'Št. nosilca zvoka/št. dokumenta' (Number of sound carrier/document), 'Hidro' (Hydro), 'Prevrtavanje' (Spinning), 'Vrsta nosilca zvoka' (Type of sound carrier), 'Nivo' (Level), 'Trajanje' (Duration), 'Vrsta dokumenta' (Type of document), 'Hitrost' (Speed), and a button 'Natisni kartico' (Print card). A large text area labeled 'Opombe???' (Remarks???) is at the bottom.

Bottom-left screenshot (Lastnosti nosilca zvoka): This screenshot is identical to the top-left one, showing the 'Splošni podatki' tab.

Bottom-right screenshot (Splošni podatki): This screenshot is identical to the top-right one, showing the 'Podatki o snemanju' tab.

Taki so bili začetki vsebinskih, organizacijskih in programskih iskanj rešitev, ki so se po več kot pol leta izkristalizirali v naslednjo, skoraj dokončno podobo.

In zadnja, skoraj že dopolnjena različica programskega vmesnika, ki bo morda še doživela kakšno spremembo ali dopolnitev, vendar že omogoča bolj normalno delo pri arhiviranju in vsebinskem ter tehničnem popisovanju zvočnih nosilcev. Vsebinsko je program nastajal dve leti zaradi zahtevnosti vsebinskih, tehničnih in splošnih opisov/vpisov, podatkov in opomb, zaradi opisa posnetega raznorodnega zvočnega gradiva. Nastal je na podlagi vzorca 1300 vpisov zvočnih nosilcev v Wordovo datoteko z razpredelnico in na podlagi zahtev, ki jih predpisujejo akti o arhivskem gradivu. Organizatorica Mojca Zabukovec je po končanem delu pri vsebinskih zahtevah SGM (Mojce Kreft) in programskem delu programerja Petra Djukića pripravila prikaz natančnih navodil za uporabo programskega vmesnika. Tako omogočamo sprotno arhiviranje zvočnih nosilcev v gledališčih, s tem pa poskrbimo za evidentiranje in ohranjanje zvočnega arhiva.

Kazalo vsebine.

1. Prijava uporabnika v program	24
2. Pregled menijev	25
3. Vnos novega uporabnika	25
4. Delo s seznammi	26
5. Vnašanje podatkov nove kartice	28
5.2 Vnašanje podatkov o zasedbi	30

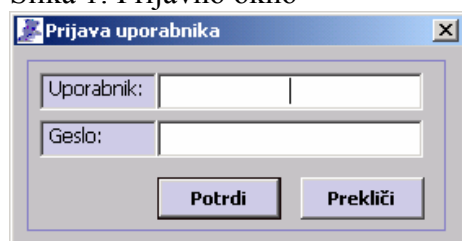
5.3 Vnašanje podatkov v polje rsg/sgl.....	32
6. Iskanje podatkov.....	34
7. Popravljanje podatkov.....	34
8. Brisanje kartice.....	34
9. Tiskanje kartice.....	35
10. Tiskanje seznama.....	35

Navodila za delo s programom.

1. Prijava uporabnika v programProgram e-Antigona odpremo z dvoklikom na ikono

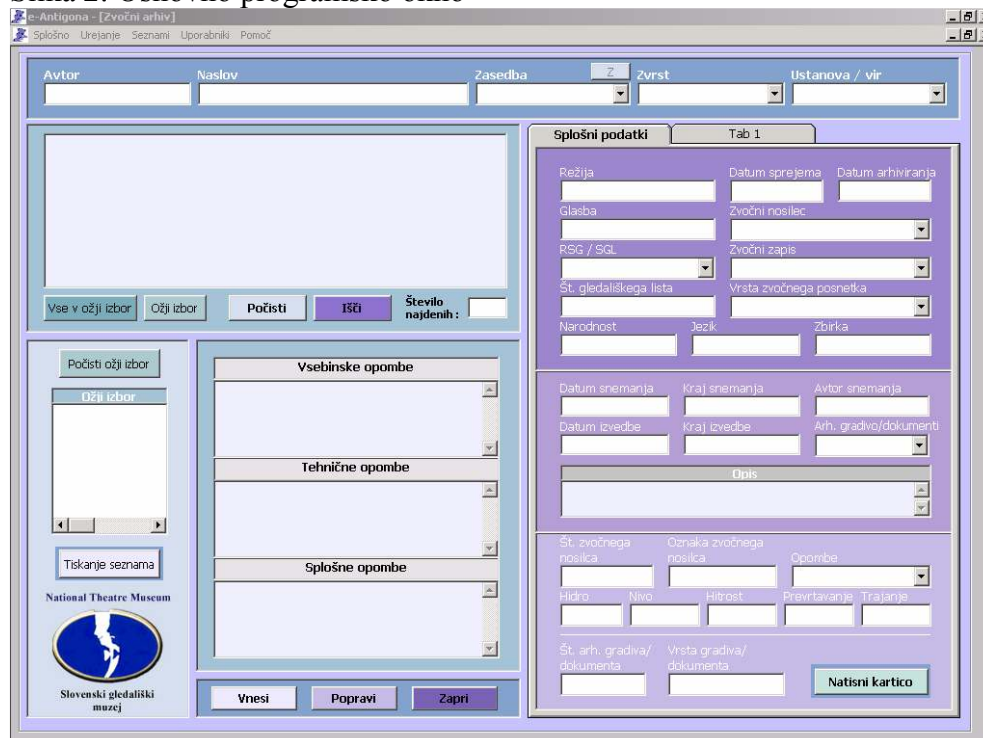
 eAntigona.exe , ki odpre prijavno okno, prikazano na Sliki 1.

Slika 1: Prijavno okno



Po uspešni prijavi v program e-Antigona se odpre osnovno programsko okno, kot je prikazano na Sliki 2.

Slika 2: Osnovno programsko okno



2. Pregled menijev

Na vrhu osnovnega programskega okna je menijska vrstica s temile meniji:

- Splošno
- Urejanje
- Seznami
- Uporabniki
- Pomoč

Meni Splošno vsebuje podmenije:

- Odpri: če bi okno, prikazano na Sliki 2, po pomoti zaprli, podmeni omogoča, da ga znova odpremo.
- Nova prijava: omogoča prijavo novega uporabnika v program.
- Izhod: rabi izhodu iz programa.

Meni Urejanje vsebuje podmenije:

- Vnesi novo kartico: omogoča vnos podatkov nove kartice.
- Popravi obstoječo kartico: omogoča vnašanje popravkov k že obstoječim podatkom izbrane kartice.
- Briši kartico: izbriše vse podatke zapisa oz. vneseno kartico v celoti.

Vnos nove kartice in popravljane obstoječe je mogoče izvajati tudi z ukaznimi gumbi iz osnovnega programskega okna (gumba Vnesi in Popravi), brisanje kartice pa je zaradi varnosti pred brisanjem podatkov po pomoti mogoče le z omenjenim menijem.

Meni Seznami vsebuje podmenije:

- Seznam arh. gradiva/dokumenti,
- Seznam letnic RSG/SGL,
- Seznam sodelujočih/zasedba,
- Seznam ustanov/virov,
- Seznam zvočnih zapisov,
- Seznam vrst zvočnih posnetkov,
- Seznam zvočnih nosilcev,
- Seznam zvrsti,
- Seznam opomb.

Podmeniji menija Seznami omogočajo samostojno dopolnjevanje seznamov, to pa olajša poznejšo uporabo podatkov s seznamov pri vnašanju nove kartice.

Meni Uporabniki vsebuje podmenije:

- Vsi uporabniki: omogoča prikaz vseh uporabnikov, ki program lahko uporabljajo,
- Nov uporabnik: omogoča vnos novega uporabnika.

Meni Pomoč vsebuje podmenije:

- Hitra pomoč: odpira Wordovo datoteko z navodili za uporabo programa,
- O programu: odpre vizitko programa.

3. Vnos novega uporabnika.

Novega uporabnika vnesemo z menijem Uporabniki in podmenijem Nov uporabnik. Odpre se manjše okno Vnos novega uporabnika (glej Sliko 3), v katero vnesemo vse zahtevane podatke o novem uporabniku in kliknemo gumb Dodaj.

Slika 3: Dodajanje novega uporabnika

Ko so uporabniki vneseni, lahko pogledamo na seznam vseh uporabnikov, ki imajo dostop do programa. V ta namen kliknemo podmeni Vsi uporabniki (Slika 4).

Slika 4: Seznam vseh uporabnikov in njihovih pravic

Ime in priimek	Pravica
Peter Djukic	1
Mojca Zabukovec	1
Mojca Kreft	1

Z dvoklikom na ime uporabnika v zgornjem seznamu uporabnikov se odpre okno, identično oknu za vnos novega uporabnika, ki je namenjeno zgolj popravljanju podatkov obstoječega uporabnika (uporabniškega imena in gesla). V oknu se poprej vneseni podatki uporabnika že izpišejo, omogočeni pa sta le funkciji gumbov Popravi in Zapri.

4. Delo s seznamami

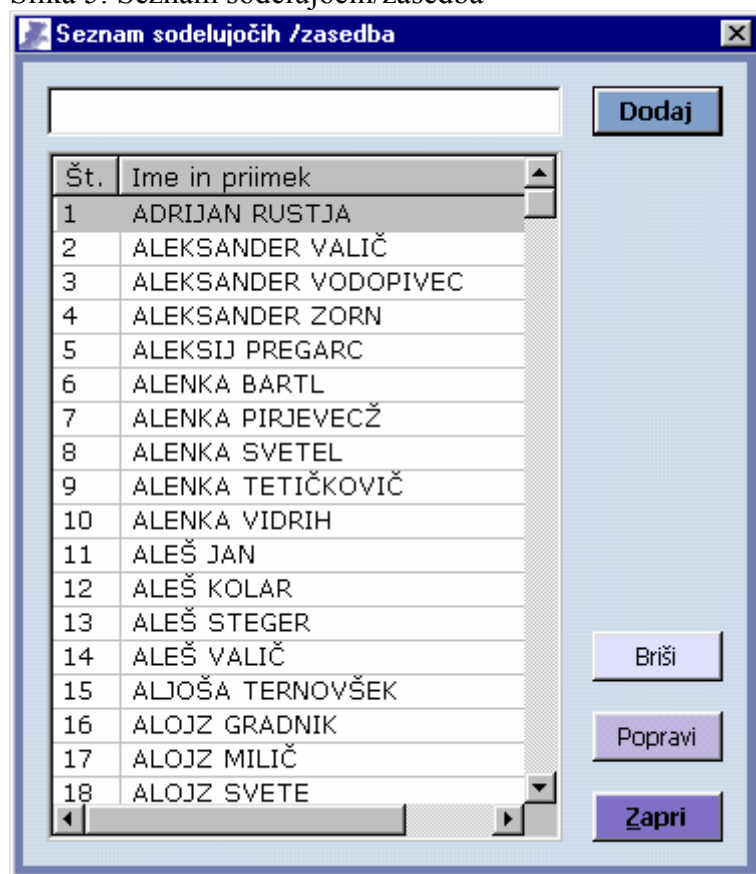
Zgradba in funkcija oken, ki se s klikom na podmenije menija Seznami odpirajo, je enotna za vse sezname, zato bo v nadaljevanju opisano le eno tovrstno okno.

Na splošno okna omogočajo:

- vnašanje in dopolnjevanje seznamov,
- popravljanje podatkov obstoječega seznama,
- brisanje podatkov s seznama.

Za primer je spodaj opisano okno Seznam sodelujočih/zasedba, ki se odpre s klikom na podmeni Seznam sodelujočih/zasedba.

Slika 5: Seznam sodelujočih/zasedba

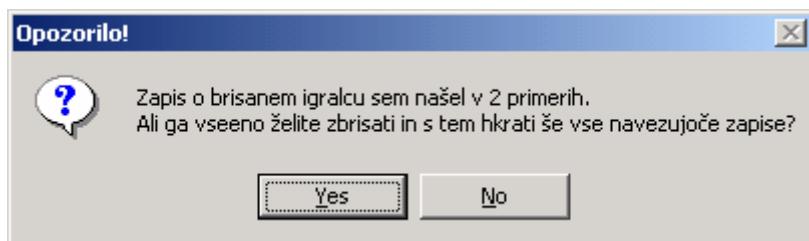


Dodajanju nove osebe je na vrhu okna namenjeno polje, v katero vnesemo podatek in ga s klikom na gumb Dodaj dodamo v spodnji seznam ali preprosteje pritisnemo tipko Enter, kar je priročna in hitra rešitev predvsem pri vnašanju večjega števila podatkov na seznam.

V primeru pomot zapis na seznamu z miško dvokliknemo, da se le-ta prepiše v zgornje polje, namenjeno vnašanju, podatek popravimo in kliknemo gumb Popravi.

Če pa bi želeli podatek izbrisati, ga na seznamu z enojnim klikom miške označimo, kliknemo gumb Briši in zapis bo izginil s seznama. Ob tem vas program v primeru, če so podatki s seznama, ki jih želite izbrisati, povezani z drugimi vnesenimi podatki, opozori ...

Slika 6: Opozorilo ob brisanju podatkov s seznama

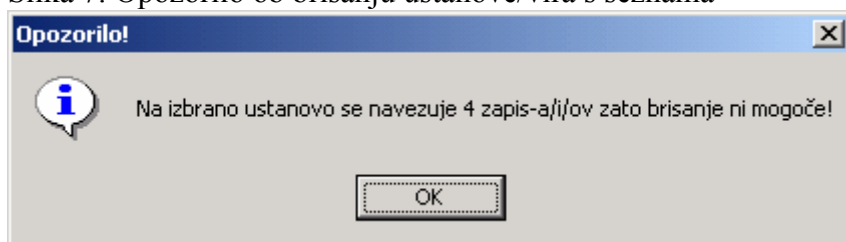


Podobno opozorilo se pojavi tudi ob spreminjanju podatka s seznama, ki se navezuje na kateri koli drug podatek.

V primeru potrditve opozorila se podatek izbriše iz vseh tistih zapisov, v katerih je vsebovan (oz. se ob izvedbi spremembe na seznamu izvede sprememba ob vseh navezujočih se podatkih).

Podobno nas program obvesti o obstoju navezujočih se podatkov tudi ob brisanju ustanove oz. vira s seznama, le da v tem primeru opcija brisanja podatka ni mogoča, ker je to ključni podatek. Že vneseno ustanovo oz. vir je mogoče zbrisati, samo če nanjo ni vezanih podatkov.

Slika 7: Opozorilo ob brisanju ustanove/vira s seznama



Pri drugih seznamih je brisanje mogoče brez omejitev.

5. Vnašanje podatkov nove kartice

V polja programa se vnaša poljubne podatke. Da program izvede vnos, je treba vnesti vsaj tele podatke:

- ustanova/vir,
- zvočni nosilec in
- vsaj en podatek o mediju.

Podatke nove kartice vnesemo s klikom na gumb Vnesi. Po vnosu se polja – okna počistijo (spraznijo), zapis pa se pripiše na seznam zapisov, kot je prikazano na Sliki 8.

Slika 8: Prepis podatkov na seznam po vnosu podatkov

Ob vnašanju več zapisov se ti nizajo na seznamu drug za drugim. Od vseh vnesenih podatkov so na seznamu vidni:

- podatek o številki zvočnega nosilca,
- podatek o avtorju,
- podatek o naslovu.

Z enim klikom na zapis na seznamu prikličemo vse preostale podatke o tem zapisu.

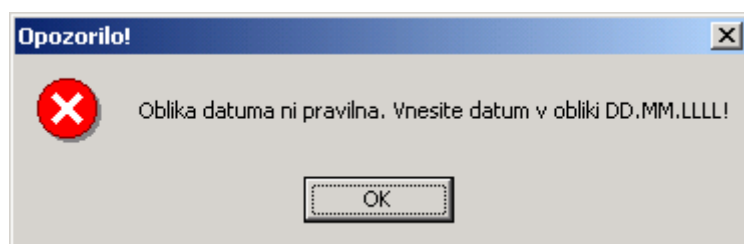
Če kliknemo gumb Počisti, se spraznijo vsa polja programa, okno pa je pripravljeno za nov vnos oz. iskanje podatkov.

V posamezne razdelke opomb je mogoče vnašati opombe v več vrsticah z uporabo tipke Enter. Opombe je mogoče vnašati tudi tako, da se jih prekopira iz drugega dokumenta, s tem da je nabor znakov omejen na določeno dolžino mest, ki jih opombe lahko zasedejo.

Ob vnašanju opomb je treba opozoriti na to, da se vsaka uporaba tipke Enter, ki deli opombe v vrstice, pozneje vidi tudi ob tiskanju kartice, ravno tako je viden tudi vsak presledek, ki se ga ob kopiranju opomb vnese in shrani.

Pri vnašanju datumov je v programu narejena »varovalka«, ki rabi enotnemu in s tem pravilnemu vnašanju datuma v bazo (to pa je pogoj za enotno iskanje). Datum je treba vnesti v natanko predpisani obliki DD.MM.LLLL, sicer vas program opozori na to in ne dopušča drugačnega vnosa (Slika 9).

Slika 9: Opozorilo uporabniku ob vnosu nepravilne oblike datuma



Datum pa je mogoče vnesti tudi s pomočjo priročnega koledarčka, ki se odpre z dvoklikom na prazno polje za vnos datuma (Slika 10). Koledarček se odpre tako, da je datum tistega dne že nastavljen. Za izbiranje drugega datuma pa je treba najprej izbrati letnico, zatem mesec in nazadnje dan ter izbor potrditi s klikom gumba Potrdi. Izbrani datum se v pravilni obliki vpiše v datumsko polje.

Slika 10: Koledarček



5.2 Vnašanje podatkov o zasedbi

Posebnost pri vnašanju podatkov je podatek o zasedbi. Podatka namreč ni mogoče vnesti neposredno v polje ali ga izbrati s spustnega seznama Zasedba. Ta podatek se vnaša naknadno, potem ko je vnesena celotna kartica, ker je treba pri tej vrsti podatka določati še vloge sodelujočih oseb. To storimo tako, da poiščemo kartico, h kateri želimo dodajati podatke o zasedbi, in kliknemo manjši gumb ob polju Zasedba z oznako Z. Odpre se okno, podobno oknom za dopolnjevanje seznamov z manjšo razliko (glej Slika 11).

Slika 11: Vnašanje podatkov o zasedbi

V zgornjem delu okna so tri vnosna polja:

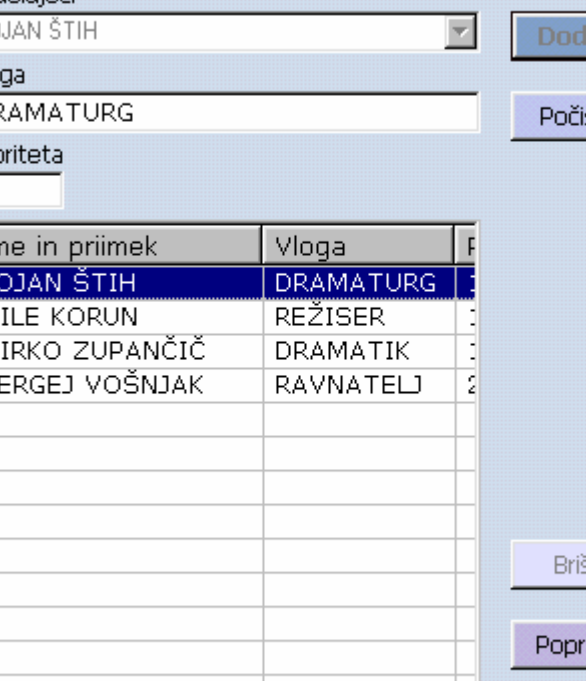
- polje Sodelujoči, v katerem s spustnega seznama izberemo osebo oz. sodelujočega (podatke o sodelujočih vnašate poprej na seznam sodelujočih),
- polje Vloga, v katero vpišemo vlogo za izbrano sodelujočo osebo,
- polje Prioriteta pa je namenjeno določanju prioritete sodelujočih glede na njihove vloge.

Po izboru sodelujočega, vpisu vloge in določitvi prioritete kliknete gumb Dodaj (ali pritisnete tipko Enter) in podatki se shranijo ter prepišejo na spodnji seznam. Z dvoklikom zapisa na seznamu se podatki prepišejo nazaj v vnosna polja, kjer jih lahko popravljamo in spremembo shranimo s klikom gumba Popravi, ali izbrišemo, tako da zapis na seznamu označimo in kliknemo gumb Briši.

Gumb Počisti sprazni vnosna polja v tem oknu.

Podatek o prioriteti se prikaže, če se z drsnikom na dnu okna premaknemo v desno (glej Sliko 12). Po stolpcu Prioriteta je mogoče urejati zapise na seznamu po prioriteti od najmanjšega do največjega in obratno.

Slika 12: Prikaz stolpca Prioriteta



Zasedba

Sodelujoči: BOJAN ŠTIH

Vloga: DRAMATURG

Prioriteta: 1

Dodaj

Počisti

Ime in priimek	Vloga
BOJAN ŠTIH	DRAMATURG
MILE KORUN	REŽISER
MIRKO ZUPANČIČ	DRAMATIK
SERGEJ VOŠNJAK	RAVNATELJ

Briši

Popravi

Zapri

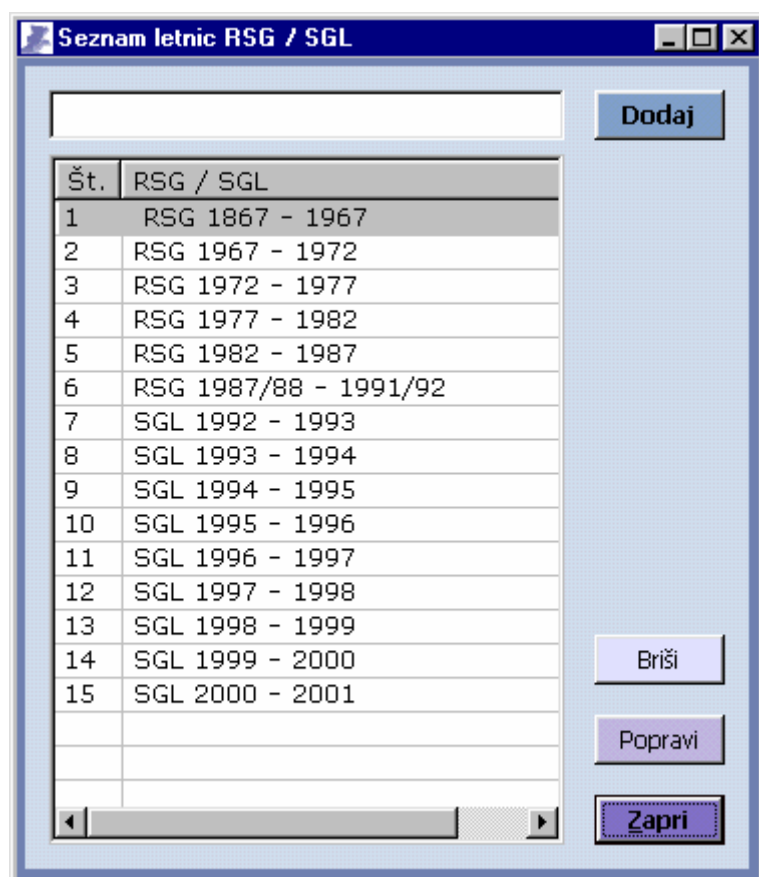
5.3 Vnašanje podatkov v polje RSG/SGL

Polje RSG/SGL je edino polje, ki je kombinirano, kar pomeni, da omogoča vnos podatka na dva načina:

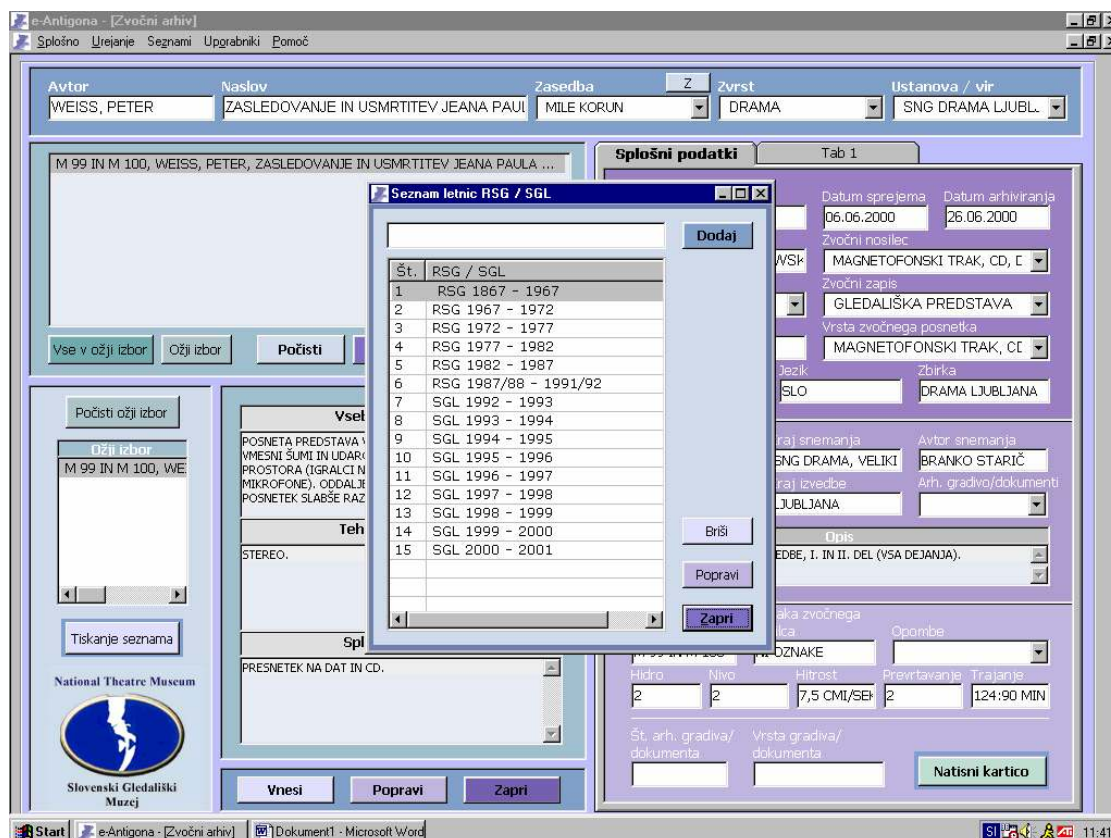
- z izborom podatka s spustnega seznama in
- z ročnim vnosom podatkov v polje.

Spustni seznam tega polja napolnimo s podmenijem Seznami letnic RSG/SGL, kjer na seznam vnašamo letnice oz. intervale letnic, če se te ponavljajo (Slika 13), v samem polju RSG/SGL osnovnega programskega okna (Slika 14) pa k izbrani letnici s spustnega seznama dodamo in shranimo kakršno koli drugo dodatno oznako.

Slika 13: Seznam letnic RSG/SGL (Repertoar slovenskih gledališč, Slovenski gledališki letopis)



Slika 14: Izbor letnic s spustnega seznama polja RSG/SGL in dopis dodatne oznake



Ko v polju izberemo in vnesemo ustrezen podatek, spremembo h kartici shranimo s klikom na gumb Popravi. V polje pa je mogoče shraniti tudi v celoti ročno vnesen podatek.

6. Iskanje podatkov

Podatke lahko iščemo po vseh vnosnih poljih. Iščemo lahko tudi po delu podatka in program najde vse zapise, ki vsebujejo vneseni del podatka. Na primer, če iščemo v polju Avtor avtorja, od katerega poznamo samo ime ali le začetek priimka, le-to vnesemo in kliknemo gumb Išči. Tako nam program za vneseni del CA npr. vrne CANKAR IVA, KOSMAČ CIRIL ...

Pri spustnih seznamih pa se podatkov, po katerih bi želeli iskati, ne vnaša, temveč izbiramo iz spustnih seznamov in zatem klikne gumb Išči.

Dopis k
izbrani
letnici

7. Popravljanje podatkov

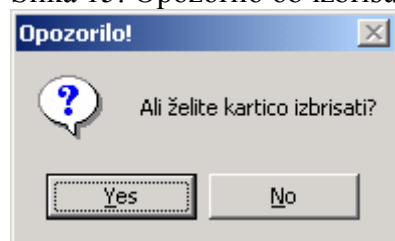
Vnesene podatke je vedno mogoče spreminjati. Zapis poiščemo, želeni podatek spremenimo in kliknemo gumb Popravi (ali v meniju Uredi kliknete podmeni Popravi obstoječo kartico). Po kliku gumba se polja okna počistijo, sprememba pa se v primeru, da popravljamo številko nosilca zvoka, avtorja ali naslov (ti podatki so na seznamu tudi vidni), že prikaže na seznamu zapisov.

Posamezna polja je mogoče v primeru napačnega vnosa podatkov tudi izbrisati. To storimo tako, da podatek v polju označimo z miško, pritisnemo tipko Delete (izbrišemo podatek iz polja) in kliknemo gumb Popravi (izbrišemo podatek iz baze). Enako se sprazni tudi polja s spustnimi seznamami, z izjemo polja Ustanova/vir in polja Zvočni nosilec.

8. Brisanje kartice

Brisanje vnesenega zapisa je zaradi varnejšega načina dela mogoče le po menijski vrstici. Podatke oz. kartico, ki jo želimo izbrisati, poiščemo in v meniju Uredi kliknemo podmeni Briši kartico. Program nam bo ob tem še vedno ponudil možnost, da se premislimo in kartice ne izbrišemo.

Slika 15: Opozorilo ob izbrisu podatkov s kartice



S potrditvijo opozorila (izbor gumba Yes) se podatki izbrišejo iz programa in njihov priklic ni več mogoč.

9. Tiskanje kartice

Podatke vnesene kartice je mogoče natisniti. Ko poiščemo želeno kartico in so vsi podatki v oknu prikazani, kliknemo gumb Natisni kartico, ki odpre Wordovo predlogo z izpisom podatkov v dogovorjeni obliki.

10. Tiskanje seznama

Za več izbranih zapisov s seznama osnovnega programskega okna je mogoče natisniti seznam osnovnih podatkov teh zapisov. Temu namenu rabi polje Ožji izbor. S seznama najdenih zapisov prenesemo izbrane zapise v ožji izbor z dvoklikom miške ali tako, da zapis na seznamu označimo z miško in kliknemo gumb Ožji izbor (Slika 16).

Slika 16: Prikaz zadetkov ožjega izbora

The screenshot shows the 'e-Antigona - [Zvočni arhiv]' application window. The window has a menu bar with 'Splošno', 'Urejanje', 'Seznam', 'Uprabniki', and 'Pomoč'. The main area is divided into several sections. At the top, there are search filters for 'Avtor' (Weiss, Peter), 'Naslov' (Zasledovanje in usmrnitev Jeana Paula ...), 'Zasedba' (Mile Korun), 'Zvrst' (Drama), and 'Ustanova / vir' (SNG Drama Ljubljana). Below this is a list of search results, with 'M 99 IN M 100, WEISS, PETER, ZASLEDOVANJE IN USMRITITEV JEANA PAULA ...' selected. To the right of the list is a 'Splošni podatki' (General Data) section containing various fields for recording details like director, date, and format. At the bottom left, there is a 'National Theatre Museum' logo and a 'Slovenski gledališki muzej' logo. At the bottom right, there is a 'Natisni kartico' (Print Card) button.

Če bi želeli prenesti vse zapise s seznama v ožji izbor, kliknemo gumb Vse v ožji izbor.

Za tiskanje seznama kliknemo gumb Tiskanje seznama, ki odpre Wordovo predlogo, v kateri so zaporedno nanizani zapisi iz ožjega izbora. Na seznamu so zajeti le najbolj bistveni podatki:

- št. zvočnega zapisa,
- avtor in
- naslov.

Primeri vpisov različnih zvočnih nosilcev ter prikaz seznamov, ki jih lahko natisnemo in z izpisom ustvarjamo kartoteko, evidenčno in inventarno knjigo.



SLOVENSKI GLEDALIŠKI MUZEJ – NATIONAL THEATRE MUSEUM

Zvočni arhiv

PETER WEISS

ZASLEDOVANJE IN USMRTITEV JEANA PAULA MARATA

Št. zvočnega nosilca: M 99 IN M 100

Št. arh. gradiva/dokumenta: /

Režija: MILE KORUN

Avtor glasbe: HANS MARTIN MAJEWSKI

Zvočni nosilec: MAGNETOFONSKI TRAK, CD, DAT

Trajanje: 124:90 MIN

Hitrost: 7,5 CM/SEK

Datum snemanja: 14.05.1966

Ustanova/vir: SNG DRAMA LJUBLJANA

Zvočni zapis: GLEDALIŠKA PREDSTAVA

RSG/SGL: RSG 1867–1967: ZAP. ŠT. 1712

Datum premiere/prve izvedbe: 14.05.1966

Št. gled. lista: 1965/66, št.10

Avtor snemanja: BRANKO STARIČ

Kraj snemanja: SNG DRAMA, VELIKI ODER

Zasedba/sodelujoči:

ALENKA BARTL – KOSTUMOGRAFINJA

ANČKA LEVAR – PACIENTKA

ANGELCA HLEBCE – PACIENTKA

BRANE DEMŠAR – GLASBENO VODSTVO

HANS-MARTIN MAJEWSKI – GLASBA IN VODSTVO

HELENA ERJAVEC – PACIENTKA

Arhivsko gradivo/dokumenti: /

Vsebina:

POSNETA PREDSTAVA V CELOTI. DOBRO RAZUMLJIVO. VMESNI ŠUMI IN UDARCI, KI PRIHAJAJO IZ ODRSKEGA PROSTORA (IGRALCI NISO POZORNI NA SNEMALNE MIKROFONE). ODDALJENOST OD MIKROFONA – POSNETEK SLABŠE RAZUMLJIV. POSNETA PREMIERNA IZVEDBA.

Opombe:

STEREO.

PRESNETEK NA DAT IN CD.

